

Undersøgelse af frie fagskoler

INDHOLD

Undersøgelse af frie fagskoler

1	Resumé	5
----------	---------------	----------

2	Indledning	14
2.1	Baggrund for undersøgelsen	14
2.2	Formål med undersøgelsen	15
2.3	Metode	15
2.4	Rapportens opbygning	18

3	Frie fagskolars mål og formål	19
3.1	Frie fagskolars lovgrundlag	19
3.2	Udviklingsarbejde på de frie fagskoler	20
3.3	Forskellige skoleprofiler blandt de frie fagskoler	20
3.4	Forskellen mellem de frie fagskoler og andre lignende tilbud	22

4	Frie fagskolars undervisningstilbud	25
4.1	Kendetegn ved de frie fagskolars undervisningstilbud	25
4.2	Eksternt samarbejde, brobygning og erhvervspraktik	32
4.3	Særlige muligheder ved de frie fagskolars undervisningstilbud	36

5	Frie fagskolars elevgrundlag	39
5.1	Kommunal finansiering af opholdet på frie fagskoler	39
5.2	Elevernes faglige baggrund og forudgående skoleerfaringer	40
5.3	Elevernes sociale og etniske baggrund	42
5.4	Unge med særlige udfordringer kræver opmærksomhed i rekrutteringen	43

6	Frie fagskolels pædagogik	45
6.1	Pædagogiske tilgange på de frie fagskoler	45

7	Evaluering af enkeltfagsordningen og karakterkravet	56
7.1	Enkeltfagsordningens målsætninger – evalueringens vurderingsgrundlag	56
7.2	Målgruppen for enkeltfag	57
7.3	Implementering og vurdering af enkeltfagsordningen i praksis	58
7.4	Enkeltfagsordningens betydning for elevernes overgang til videre uddannelse	64
7.5	Enkeltfagsordningens betydning for rekruttering og fastholdelse	66

1 Resumé

I denne rapport præsenterer Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) resultaterne af en undersøgelse af de frie fagskoler. Undersøgelsen er todelt. Den indeholder dels en beskrivende del, som fokuserer på skolernes formål, undervisningstilbud, elevgruppe og pædagogik og dels en evaluerende del, der evaluerer den enkeltfagsordning og det medfølgende karakterkrav, der siden 2015 har givet de frie fagskoler mulighed for at tilbyde undervisning som enkeltfag i dansk og matematik. Rapporten er udarbejdet for Styrelsen for Undervisning og Kvalitet (STUK).

Baggrund

Frie fagskoler er en videreførelse af de tidligere husholdnings- og håndarbejdsskoler, der i 2015 fik ny lovgivning og fik betegnelsen frie fagskoler, jf. *Bekendtgørelse af lov om efterskoler og frie fagskoler*. Skolerne er et kostskoletilbud¹ til unge, der ønsker ét eller flere skoleår med fokus på praktisk og erhvervsrettet undervisning foruden undervisning af bred almen karakter. Der eksisterer 13 frie fagskoler, som ligger spredt rundt i landet, og som har meget forskellige profiler. Blandt skolerne er specialskoler, skoler med et bredt elevgrundlag og skoler, som fx er målrettet designuddannelser.

De frie fagskolars fokus på erhvervsrettet undervisning har medført en politisk opmærksomhed, som i høj grad handler om, hvordan og i hvilket omfang skoleformen bidrager til målsætningen om, at mindst 90 % af de 25-årige i 2030 har gennemført en ungdomsuddannelse, jf. *Aftale om bedre veje til uddannelse og job* fra 13. oktober 2017. Der er derfor særlig opmærksomhed på, om de frie fagskolars undervisningsform, hvor praktiske eller erhvervsrettede fag udgør mindst en tredjedel af den samlede undervisningstid for den enkelte elev, udgør et potentiale for at understøtte elevernes overgang til især eud.

Som en del af fornyelsen af de frie fagskolars undervisningstilbud fik skolerne i 2015 mulighed for at tilbyde undervisning i enkeltfag i dansk og matematik til elever på et alment kursus og afholde enkeltfagsprøver heri som folkeskolens 9. eller 10. klasseprøve, når eleverne ved kursets begyndelse har opfyldt undervisningspligten og ikke er fyldt 25 år. Det er en betingelse for at aflægge enkeltfagsprøverne, at eleven enten *ikke* har aflagt folkeskolens prøver i dansk og matematik eller *ikke* har opnået et gennemsnit på mindst 02 i de to fag (karakterkravet). Det er endvidere en betingelse, at eleven har gennemført det fulde undervisningsforløb af en varighed på mindst seks måneder på den frie fagskole. Formålet med retten til at afholde enkeltfagsprøver var at give frie fagskoler yderligere mulighed for at gøre elever parat til ungdomsuddannelse, særligt eud, idet enkeltfagsprøverne bidrager til, at elever kan opfylde optagelseskravet om 02 i dansk og matematik til eud.

1 Nogle skoler har også dagelever. Læs mere om dette i kapitel 4.

Undersøgelsens målgruppe er interessenter i uddannelsesverdenen, som ønsker indsigt i de frie fagskolars særlige skoleform, og hvordan skolerne har arbejdet med og vurderer udfordringer og muligheder ved enkeltfagsordningen og karakterkravet.

Undersøgelsens resultater er baseret på en analyse af kvalitative interview med forstandere og andre ledelsesrepræsentanter samt lærere og elever fra de frie fagskoler. Derudover inddrages data fra en registeranalyse gennemført af STUK².

Resultater

I det følgende præsenteres undersøgelsens hovedresultater. Første del præsenterer det vidensgrundlag om frie fagskolars undervisningstilbud, elevgrundlag og pædagogik, der er fremkommet på baggrund af undersøgelsen. Anden del opsummerer de vigtigste resultater af den gennemførte evaluering af enkeltfagsordningen og karakterkravet.

Frie fagskolars undervisningstilbud

De frie fagskoler er overvejende kostskoler

De frie fagskoler er overvejende kostskoler, men af regelgrundlaget for frie fagskoler fremgår det, at en skole må have op til 15 % dagelever jf. *Bekendtgørelse om tilskud m.v. til efterskoler og frie fagskoler*. 2 af de 13 skoler har dispensation fra denne regel og har mere end 15 % dagelever, mens de resterende skoler har få eller ingen dagelever.

Ledelse og lærere peger på, at kostskoleformen muliggør både faglig, social og personlig udvikling for eleverne. Kostskolelivet muliggør en tættere relation mellem lærere og elever end en almindelig skolesammenhæng, hvilket medfører, at lærerne i højere grad kan guide og støtte elevernes faglige og sociale udvikling.

De frie fagskoler tilbyder praktisk og erhvervsrettet undervisning på en række forskellige niveauer

Undervisningen på de frie fagskoler er en blanding af boglig undervisning og praktiske fag. Der undervises på forskellige faglige niveauer.

Ambitionsniveauer

På tværs af skolerne eksisterer overordnet fire ambitionsniveauer. Ambitionsniveauerne peger frem mod uddannelse og erhverv på forskellige niveauer afhængigt af elevens faglige og sociale kompetencer, muligheder og udfordringer. Begrebet *ambitionsniveauer* er udviklet af og anvendes primært af skoleledelserne og Foreningen af Frie Fagskoler. Lærerne anvender i mindre grad begrebet, og eleverne slet ikke. Skolerne tilbyder hver især undervisning på ét til tre forskellige ambitionsniveauer. De fire ambitionsniveauer er:

- *10. klasse* målrettet eud, eux eller gymnasiale uddannelser
- *Erhvervslinjen* målrettet eud og eux

2 Børne- og Undervisningsministeriet (2020): *Frie fagskoler. Karakteristik af elevgrundlag, enkeltfagsordning, karakterkrav, resultater og overgange*.

- *Parat til job* målrettet ufaglært arbejde
- *Akademilinjen* målrettet gymnasiale uddannelser, videregående uddannelser og akademiuddannelser.

Branchelinjer

På tværs af de frie fagskoler udbydes desuden fem forskellige branchelinjer med erhvervsrettet undervisning, som peger frem mod forskellige brancher. De fem branchelinjer er:

- *Håndværk og teknik* målrettet håndværksmæssige uddannelsesveje og jobs
- *Care* målrettet pædagogiske og sundhedsfaglige uddannelsesveje og jobs
- *Design og maker* målrettet design- og tekstiluddannelser inden for eud og designskoler
- *Game design* målrettet IT-teknologiske uddannelsesveje og jobs
- *Gastronomi og event* målrettet uddannelsesveje og jobs inden fødevarer- og serviceindustrien.

Branchelinjerne og ambitionsniveauerne er udviklet i forbindelse med, at de frie fagskoler i 2015 fik ny lovgivning. Undervisningen på branchelinjerne er praktisk orienteret, og det er typisk denne undervisning, som udgør den praktiske eller erhvervsrettede undervisning, som skolerne er forpligtede til at tilbyde, jf. § 1, stk. 3, i lov om efterskoler og frie fagskoler. Det er desuden hensigten, at undervisningen inden for alle fem branchelinjer er knyttet tæt sammen med én eller flere aktører fra erhvervslivet, erhvervsskoler, gymnasier, videregående uddannelser og jobcentre. Ikke alle skoler tilbyder alle branchelinjer og ambitionsniveauer. Skolerne har typisk udvalgt et udsnit, som matcher skolens og medarbejdernes kapacitet og kompetencer. En del af de frie fagskoler tilbyder desuden andre faglinjer end de fem branchelinjer, afhængig af forskellige praktiske eller kompetencemæssige omstændigheder på eller omkring skolen.

Det er ambitionen, at de frie fagskolars undervisningstilbud kan støtte elevernes videre forløb i uddannelse og erhverv. På branchelinjerne får eleverne således en smagsprøve på forskellige typer af erhverv, og de tilknyttede lærere fungerer som faglige rollemodeller, der konkret kan forberede eleverne på de forventninger, der vil være til dem på en arbejdsplads.

Skolerne har fokus på at understøtte elevernes vej mod uddannelse og beskæftigelse

De frie fagskoler har fokus på at understøtte elevernes vej mod uddannelse og beskæftigelse og inddrager eksternt samarbejde i deres praksis på en række områder.

Erhvervspraktik

Samtlige frie fagskoler tilbyder erhvervspraktik, men der er forskel på, om alle elever opfordres til at tage i erhvervspraktik, eller om erhvervspraktikken benyttes som pædagogisk værktøj for enkelte elever. Erhvervspraktikken er dog for alle skolerne et vigtigt værktøj til at afklare elevens fremtid, og eleverne tilbydes op til seks ugers erhvervspraktik i løbet af skoleåret. Fælles for skolernes tilgang er, at erhvervspraktikforløbet i udstrakt grad tilpasses den enkelte elev, så eleven får de bedste betingelser for at arbejde med sine faglige, sociale og personlige udviklingsmål. Målet er ikke nødvendigvis, at eleven skal vælge en uddannelse i samme fag som erhvervspraktikken, men at erhvervspraktikken er med til at kvalificere elevens valg. Erfaringen er, at erhvervspraktikken ofte fungerer som et bindeled mellem praktiske og boglige kompetencer og desuden virker som en motivationsfaktor for eleverne. Eleverne bliver gennem erhvervspraktikken ofte klar over, at de har brug for de boglige færdigheder, de måske har haft vanskeligt ved at se formålet med.

Brobygning

De fleste frie fagskoler tilbyder eleverne brobygningsforløb som led i afklaring af deres videre uddannelsesforløb, og eleverne er typisk i brobygning på de ungdomsuddannelser, der er relateret til deres branchelinje. Ikke alle elever på de frie fagskoler kan rumme flere dages brobygning på en ukendt uddannelsesinstitution. For nogle elever er det for overvældende, og skolerne arbejder derfor med at give eleverne en brobygningsoplevelse, der matcher deres behov og udfordrer dem på et passende niveau. På brobygningsforløbet får eleverne en oplevelse af de fysiske rammer på en uddannelsesinstitution og af indholdet på uddannelsen. Samtidig får eleverne en viden om, hvilke faglige krav der stilles på uddannelsen og dermed en fornemmelse af, om de kan honorere kravene. Brobygning kan fungere som en motivationsfaktor, så eleven i højere grad arbejder på at blive klar til den pågældende ungdomsuddannelse.

Andet eksternt samarbejde

Skolerne benytter sig desuden i varierende grad af eksternt samarbejde i form af virksomhedsbesøg, eksterne undervisere og foredragsholdere og samarbejder med eksempelvis offentlige institutioner. Gennemgående har det eksterne samarbejde til formål at give eleverne øget viden om uddannelses- og erhvervsmuligheder inden for branchelinjerne med henblik på at understøtte og kvalificere deres refleksioner over valg af videre uddannelse eller erhverv.

Frie fagskolars elevgrundlag

Målgruppen er overvejende elever med faglige, sociale eller personlige udfordringer

Undersøgelsen tegner et billede af, at en overvejende del af eleverne på de frie fagskoler enten har personlige, sociale eller faglige udfordringer, og at mange har lidt faglige nederlag i deres tidligere skolegang. For nogle elever er opholdet på den frie fagskole desuden en vej væk fra et u hensigtsmæssigt miljø.

Endvidere viser undersøgelsen, at skoleformen samlet set rummer en bred vifte af elever: Elever med gode faglige forudsætninger, elever som har haft svært ved at følge med i folkeskolens undervisning samt elever med psykiatriske diagnoser eller indlæringsvanskeligheder. Nogle elever kommer fra specialundervisningstilbud. På nogle skoler er elevgrundlaget meget differentieret, mens det på andre skoler – særligt de to specialskoler – er mere homogent.

Frie fagskolars pædagogik

De frie fagskoler anvender en række fælles pædagogiske tilgange på tværs af ambitionsniveauer og branchelinjer. I analysen af de frie fagskoles pædagogik identificeres fire tilgange, som uddybes i det følgende.

Fokus på det relationelle

En afgørende tilgang i de frie fagskolars pædagogiske arbejde handler om at fokusere på relationsdannelse mellem lærere og elever og elever imellem. Mange af eleverne har tidligere oplevet, at de ikke passede ind, at der ikke var plads til dem i fællesskabet, og at tidligere lærere ikke kunne møde deres faglige behov. Lærere og forstandere beskriver, at målet er at kunne møde eleverne dér, hvor de er ved at skabe et trygt læringsrum og styrke elevernes selvtillid. Eleverne fortæller samtidig, at de netop oplever den frie fagskole som en anden type skole og sætter deres tidligere skoleerfaringer i kontrast til det fællesskab, de har oplevet på den frie fagskole, ligesom de beskriver, at relationen til lærerne understøtter deres faglige og personlige udvikling.

Individuelt fokus på udgangspunkt, udviklingsmål og progression

Lærerne på de frie fagskoler arbejder ofte med mål for elevernes læring og trivsel på en detaljeret og struktureret måde ved at tage afsæt i et samlet billede af elevens faglige, sociale og personlige udfordringer, muligheder og trivsel. Afsættet for at arbejde med elevens udvikling er typisk elevens fremtidsdrømme og perspektiver på, hvad eleven ønsker at opnå med opholdet på den frie fagskole. Lærere og ledelser lægger vægt på, at en del af arbejdet med eleverne indebærer, at eleverne reflekterer over og bliver bevidste om deres eget liv, udvikling og fremtid.

Små hold og tilpasninger af undervisningen som forudsætning for trivsel og faglig udvikling

Rammerne for undervisningen på de frie fagskoler adskiller sig fra mange andre uddannelsesinstitutioner ved muligheden for at etablere små, niveauinddelte hold på 10-12 elever – nogle gange med to lærere på holdet. Lærerne beskriver, at de tilpasser undervisningen til den enkelte elevs faglige niveau og udfordringer. De små hold og niveaudeling har ifølge ledelse og lærere en væsentlig betydning for at kunne løfte eleverne fagligt og socialt. Den enkelte elevs deltagelse i faget vil ofte have karakter af en individuel udviklingsproces, fordi eleverne har meget forskellige afsæt og ønsker for deres udvikling.

Gøremålsundervisning

Ledelse og lærere beskriver de frie fagskoler som en praktisk orienteret skoleform målrettet unge, der har brug for at supplere boglig undervisning med praktisk undervisning, hvilket sker med afsæt i begrebet *gøremålsundervisning*. Gøremålsundervisning beskrives som en virkeligheds- og anvendelsesorientering, der så vidt muligt skal præge både den praktiske linjefagsundervisning og de boglige fag, så der skabes bro mellem teori og praksis. Sigtet med *gøremålsundervisningen* er at fange elevernes interesse og motivation for faglig udvikling. Det indebærer blandt andet at relatere og oversætte den boglige undervisning til noget konkret, så eleverne oplever dét, de skal lære, som meningsfuldt. Desuden indebærer *gøremålsundervisningen* et sigte mod at give eleverne ”konkrete handlekompetencer i hverdagen” ved, at der i undervisningen er fokus på at udvikle elevernes personlige og sociale kompetencer og at lære eleverne at tage ansvar, præstere og deltage i arbejdsfællesskaber. Erfaringen er, at *gøremålsundervisningen* kan vise eleverne en anden måde at bruge fagfaglige begreber på, og at eleverne på den måde afprøver og forstår anvendelsen af begreber og metoder. De praktiske tilgange til at lære fag og håndværk bidrager til at skabe forståelse og motivation hos eleverne og giver eleverne nogle succes- og mestningsoplevelser, der understøtter deres personlige og faglige udvikling.

Evaluering af enkeltfagsordningen på de frie fagskoler

Evalueringen af enkeltfagsordningen på frie fagskoler har til formål at vurdere, hvordan skolerne lever op til de målsætninger, der ligger bag indførelsen af ordningen.

Evalueringen baserer sig på en analyse af kvalitative interview med ledelsesrepræsentanter, lærere og elever på de syv frie fagskoler, som tilbyder enkeltfag. Derudover suppleres evalueringen med resultater fra registeranalysen om de frie fagskoler gennemført af STUK.

Enkeltfagsordningens målsætning – evalueringens vurderingsgrundlag

Enkeltfagsordningen består af en mulighed for at tilbyde elever undervisning som enkeltfag i dansk og matematik og afholde prøve heri som folkeskolens 9.- eller 10.-klassesprøve. Det overordnede formål med enkeltfagsordningen er at give de frie fagskoler yderligere mulighed for at hjælpe elever med at blive parate til at tage en ungdomsuddannelse. Særligt er det intentionen, at skolernes ret til at afholde prøver i enkeltfag skal bidrage til, at elever kan opfylde optagelseskravet til erhvervsuddannelserne på 02 i dansk og matematik.

Retten til at gå til enkeltfagsprøver gælder kun elever, der lever op til karakterkravet om ikke at have aflagt folkeskolens prøver i fagene dansk og matematik eller ikke have opnået et karaktergennemsnit på mindst 02 i de to fag tidligere³. Det er endvidere en betingelse, at eleverne har gennemført det fulde undervisningsforløb af en varighed på mindst seks måneder på den frie fagskole.

Karakterkravet vedrører udelukkende aflæggelse af prøve, og det er derfor muligt for elever at dygtiggøre sig gennem undervisning på enkeltfagsordningen med henblik på at blive bedre i stand til at gennemføre en ungdomsuddannelse, uagtet deres karakterer.

Enkeltfagsordningen giver elever bedre muligheder for at komme videre på ungdomsuddannelse – særligt eud

Et af målene med enkeltfagsordningen er, at flere unge efterfølgende begynder på en ungdomsuddannelse, særligt erhvervsuddannelse. Registeranalysen gennemført af STUK viser, at elever på enkeltfagsordningen har en overgangsfrekvens på godt 89 % til ungdomsuddannelse 15 måneder efter afsluttet forløb, mens det samme gælder for knap 90 % af 10.-klasseelever uden for de frie fagskoler. Taget i betragtning, at der på enkeltfagsordningen er tale om en elevgruppe med relativt store faglige udfordringer sammenlignet med et ordinært 10.-klassestilbud, peger evalueringen på, at enkeltfagsordningen lever op til målsætningen om at bidrage til, at flere unge kommer i gang med – og gennemfører – en ungdomsuddannelse.

Herudover er det et mål med enkeltfagsordningen, at eleverne overgår til erhvervsuddannelser. Evalueringen viser, at elever på enkeltfagsordningen i langt højere grad end elever i ordinære 10.-klassestilbud overgår til erhvervsuddannelser. Ifølge registeranalysen gennemført af STUK er 46 % af eleverne (svarende til 67 elever) fra enkeltfagsordningen videre i en erhvervsuddannelse tre måneder efter afsluttet forløb, mens det samme gælder for knap 29 % af den samlede elevgruppe fra de frie fagskoler og 20 % af alle andre 10.-klasseelever. Selvom datagrundlaget udgøres af en begrænset elevgruppe på 67 unge fra enkeltfagsordningen, er der tale om en væsentlig større andel elever fra enkeltfagsordningen, hvilket er en stærk indikation på, at enkeltfagsordningen bidrager til, at flere unge kan påbegynde en erhvervsuddannelse.

Enkeltfagsordningen klæder elever på til at kunne følge undervisningen på en ungdomsuddannelse

Evalueringen viser desuden, at enkeltfagsordningen kan hjælpe elever til at dygtiggøre sig fagligt, såvel som personligt og socialt, og herigennem give eleverne bedre chancer for at gennemføre en efterfølgende ungdomsuddannelse. Således bidrager enkeltfagsordningen ikke kun til, at unge påbegynder en ungdomsuddannelse, men også til at de klædes på til at kunne følge og gennemføre denne. Nedenfor redegøres for, hvordan enkeltfagsordningen mere konkret bidrager hertil.

Målgruppen er elever, der ville have det svært i et ordinært uddannelsesstilbud, og har brug for at dygtiggøre sig i enkelte fag

Evalueringen viser, at målgruppen for enkeltfag primært består af fagligt udfordrede elever og skoletrætte elever, som ikke opfylder adgangskravet til eud om et gennemsnit på mindst 02 i dansk og matematik, og som enten ikke har evnerne eller lysten til at tage en ordinær 10. klasse. Det er elever, som har brug for kun at fokusere på ét eller to fag og samtidig få mulighed for at dyrke prakti-

3 Fornylelsen og udvidelsen af de frie fagskoler undervisningstilbud blev etableret med en tidligere lovændring (lov nr. 1539 af 27. december 2014). Frie fagskoler mulighed for at tilbyde undervisning i dansk og matematik som enkeltfag og afholde enkeltfagsprøver i de to fag blev etableret i maj 2015 med lov nr. 688 af 27. maj 2015.

ske og erhvervsrettede interesser. Evalueringen peger således på, at enkeltfagsordningen giver mulighed for, at en elevgruppe, der ville have svært ved at gennemføre uddannelse på et ordinært tilbud, kan blive klædt på til en erhvervsuddannelse.

Undervisnings- og prøvevilkår er de samme som for andre elever på de frie fagskoler – men den almene prøveform kan udfordre enkeltfags elever

Evalueringen viser, at enkeltfagsundervisningen ikke foregår på særskilte hold. Hvis en elev tager dansk som enkeltfag, har eleven undervisning sammen med elever, der tager dansk som en del af en ordinær 10. klasse. Undervisningen er ofte niveauopdelt, men udelukkende på baggrund af elevernes faglige niveau – ikke på baggrund af, om eleven tager enkeltfag eller 10. klasse. Evalueringen viser i forlængelse heraf, at eleverne ikke altid selv ved, om de er enkeltfags elever, fordi der ikke bliver lagt vægt på det fra skolernes side, men derimod på at udfordre eleverne på et passende niveau.

Evalueringen viser også, at elever på enkeltfagsordningen går til prøve på samme vilkår som elever, der afslutter dansk og matematik i ordinær 9. eller 10. klasse. Ledere og lærere fortæller, at enkeltfags eleverne, ligesom andre frie fagskoleelever med faglige udfordringer, kan have vanskeligt ved at gå til en ordinær prøve, da undervisningen i høj grad har været praktisk orienteret gøremålsundervisning. Evalueringen peger således på, at selve prøvesituationen kan udgøre en barriere for, at elever på enkeltfagsordningen kan få adgang til en erhvervsuddannelse på trods af, at de vurderes at have et tilstrækkeligt højt fagligt niveau til en erhvervsuddannelse.

Nogle skoler lader beslutningen om, hvorvidt en elev skal afslutte dansk og/eller matematik med en prøve, være åben indtil kort tid inden prøven for ikke at lægge unødigt stort pres på eleven. Desuden udtrykker nogle ledere et ønske om at få mulighed for at lade enkeltfags elever aflægge en praktisk prøve.

Eleverne følger enkeltfag baseret på en individuel vurdering, hvilket giver eleven ro til at fokusere på undervisningen

Evalueringen viser, at den enkelte elevs forløb tilrettelægges målrettet ift., hvad eleven kan og vil have ud af året på den frie fagskole. Hvis en elev fx kun har haft udfordringer i matematik og ikke i dansk, planlægges et forløb, hvor eleven tager matematik som enkeltfag og får den rette støtte og hjælp, samtidig med at eleven har praktisk og erhvervsrettet undervisning inden for en af branchelinjerne. Et andet eksempel kunne være en elev, som har brug for at hæve sin karakter i både dansk og matematik, men som ikke har kapacitet til at følge begge fag samtidig. I et sådant tilfælde kan eleven få mulighed for at gå på den fri fagskole i to år og følge dansk det ene år og matematik det næste år.

Ledere og lærere lægger stor vægt på muligheden for individuel tilrettelæggelse af elevernes undervisningsforløb med den rette mængde af hhv. boglige og praktiske/erhvervsrettede fag, som passer til elevens kompetencer og behov. Hvis en elev vil have gavn af at tage fx fysik eller engelsk som enkeltfag, er der også eksempler på skoler, hvor eleven kan få lov til det, selvom enkeltfagsordningen udelukkende indeholder dansk og matematik. Ledere og lærere argumenterer for, at hensynet til den enkelte elev vægtes højere end retningslinjerne for enkeltfagsordningen. Evalueringen peger således på, at fordi der på enkeltfagsordningen tages afsæt i den enkelte elevs faglige udgangspunkt og overskud, understøtter det elevernes mulighed for at forbedre deres faglige udgangspunkt. Dog kan det være vanskeligt at forene undervisning på elevens præmisser med de lovbundne krav om en bred vifte af temaer på forskellige niveauer, som undervisningen skal omkring.

Karakterkravet kan betyde, at nogle elever mister motivationen for undervisningen

Evalueringen viser, at man på de frie fagskoler vægter hensynet til den enkelte elev højere end overholdelse af karakterkravet, når elevernes undervisningsforløb skal tilrettelægges. Det betyder, at skolerne lader elever, som har bestået folkeskolens afgangseksamen og har opnået et karaktergennemsnit på 02 i dansk og matematik, gå til prøve i enkeltfag, hvis det vurderes, at det vil gavne elevens faglige og personlige udvikling. Af enkeltfagsordningen og karakterkravet følger, at eleven trods bestået afgangseksamen og/eller et gennemsnit på 02 i dansk og matematik godt kan deltage i undervisningen, men ikke er berettiget til at gentage prøver. Skolerne vurderer dog, at det kan være en afgørende motivationsfaktor for eleverne at få lov til at gentage prøven i dansk og/eller matematik, og det er dette motivationsfokus, der er skolerne begrundelse for at omgå karakterkravet.

Enkeltfagsordningen bidrager til skolernes rekruttering og fastholdelse

Evalueringen peger på, at muligheden for at tilbyde målrettet enkeltfagsundervisning til elever, der ikke opfylder adgangskravet til eud, har givet skolerne en ny rekrutteringsmulighed.

Både ledere, lærere og eleverne selv fortæller desuden, at muligheden for at kunne nøjes med at tage ét eller to fag bidrager positivt til elevernes fastholdelse på de frie fagskoler. Der er eksempler på elever, som ikke kunne have gennemført en 10. klasse, men alligevel får muligheden for at dygtiggøre sig i enkelte fag og dermed opnå adgang til eud. Der er også eksempler på elever, der starter på den frie fagskole som 10.-klasseelever, men undervejs i forløbet i samarbejde med skolen og forældre finder frem til, at de ikke kan klare at gennemføre hele 10. klasse. Disse elever kan skolerne rykke over til enkeltfag, og det kan dermed undgås, at eleverne falder fra på grund af et for stort fagligt pres.

Evalueringsens opmærksomhedspunkter

Samlet set peger evalueringen på tre forhold vedrørende enkeltfagsordningen, som kan være barrierer for, at flere elever bliver i stand til både at leve op til adgangskravene på en erhvervsuddannelse og efterfølgende gennemføre uddannelsen:

Opmærksomhedspunkter

1. Prøvesituationen kan være en barriere for elevers overgang til ungdomsuddannelse

Evalueringen peger på, at det er en udfordring for elever på enkeltfagsordningen at gå til en ordinær 9.- eller 10.-klassesprøve. Det hænger sammen med, at formen på en ordinær prøve opleves som værende i kontrast til den praksisrettede undervisning, der er i fokus på enkeltfagsordningen og i undervisningen på de frie fagskoler generelt. Det er på den baggrund vurderingen, at elevernes mulighed for at blive optaget på en erhvervsuddannelse kan styrkes ved at tilrettelægge prøver for elever på enkeltfagsordningen, så selve prøvesituationen ikke udgør en barriere for elever, der ellers vurderes fagligt parate til en erhvervsuddannelse.

2. Et potentielt dilemma mellem individuelt tilrettelagt undervisning og lovbundne krav til undervisningen

Evalueringen peger på, at det kan være en udfordring, at elever på enkeltfagsordningen skal modtage en ligeså bred og dybdegående undervisning som elever på et ordinært uddannelses-

tilbud. Det er en afgørende forudsætning for elevernes gennemførelse af enkeltfagsundervisningen, at undervisningen tilrettelægges ift. den enkelte elevs faglige niveau og behov. Skolerne oplever derfor et dilemma mellem den individuelt tilrettelagte undervisning, der vurderes at klæde eleverne på til at kunne påbegynde og gennemføre en erhvervsuddannelse, og de lovbundne krav til pensum og undervisning.

3. Karakterkravet kan være demotiverende for nogle elever

Evalueringen peger på, at det kan være demotiverende for elever, der har fulgt undervisning på enkeltfagsordningen, hvis de ikke kan få lov at gå til prøve i de fag, de har arbejdet på at forbedre sig i. Dette er jf. karakterkravet tilfældet, hvis eleven allerede har bestået folkeskolens afgangseksamen eller har opnået et karaktergennemsnit på 2,0 i dansk og matematik. Det er på den baggrund skolernes vurdering, at der kan være et potentiale i at lade en bredere gruppe af elever gå til prøve med henblik på at styrke motivation og faglig selvtillid som grundlag for optagelse og gennemførelse af en erhvervsuddannelse.

Om datagrundlaget

Undersøgelsen er gennemført med afsæt i et design, der både fokuserer på at indsamle generel viden om de frie fagskolars praksis og at evaluere enkeltfagsordningen samt karakterkravet. Følgende dataindsamlingsmetoder er anvendt til at besvare de fem undersøgelsesspørgsmål:

- En forundersøgelse bestående af Skype-interview med sekretariatet for Foreningen af Frie Fagskoler.
- En systematisk kortlægning af de frie fagskolars undervisningstilbud og elevgrundlag gennem strukturerede telefoninterview med forstandere på samtlige 13 frie fagskoler.
- En kvalitativ interviewundersøgelse blandt ledelse, lærere og elever på tre udvalgte skoler. Grundet COVID-19-nedlukningen i foråret 2020 er interviewene foretaget over Skype.

2 Indledning

Styrelsen for Undervisning og Kvalitet (STUK) har bedt Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) forestå en evaluering af enkeltfagsordningen og karakterkravet på de frie fagskoler. Derudover har STUK ønsket en mere generel beskrivelse af de frie fagskoler som skoleform. Denne rapport rummer således både et vidensgrundlag om de frie fagskoler (kapitel 3-6) og en evaluering af enkeltfagsordningen og karakterkravet på de frie fagskoler (kapitel 7).

2.1 Baggrund for undersøgelsen

Frie fagskoler er en videreførelse af de tidligere husholdnings- og håndarbejdsskoler, der ved lovændring i 2015 skiftede betegnelse til frie fagskoler, jf. *Bekendtgørelse af lov om efterskoler og frie fagskoler*. Skolerne er et kostskoletilbud⁴ til unge, der ønsker ét eller flere skoleår med fokus på praktisk og erhvervsrettet undervisning. Der eksisterer 13 forskellige frie fagskoler, som ligger spredt rundt i landet og som har meget forskellige profiler. Skolerne spænder fra specialskoler og skoler med et bredt elevgrundlag til skoler, som er målrettet designsuddannelser.

De frie fagskolars fokus på praktisk og/eller erhvervsrettet undervisning har medført en politisk opmærksomhed rettet mod skolerne. Den politiske opmærksomhed på de frie fagskoler handler bl.a. om, i hvilket omfang skoleformen mere generelt bidrager til målsætningen om, at mindst 90 % af de 25-årige i 2030 har gennemført en ungdomsuddannelse, jf. *Aftale om bedre veje til uddannelse og job* fra 13. oktober 2017. Desuden er der politisk opmærksomhed på, hvorvidt frie fagskolars praktisk-fagligt funderede undervisningsform, hvor praktiske eller erhvervsrettede fag udgør mindst en tredjedel af den samlede undervisningstid, udgør et potentiale for at understøtte elevernes overgang til især eud.

De frie fagskolars ret til at afholde enkeltfagsprøver skal ses i forlængelse af tidligere lovændringer (bl.a. lov nr. 1539 af 27. december 2014), hvor der skete en fornyelse af frie fagskolars undervisningstilbud. Formålet med retten til at afholde enkeltfagsprøver var at give frie fagskoler yderligere mulighed for at gøre elever parat til ungdomsuddannelse, særligt eud, hvor enkeltfagsprøverne bidrager til, at eleverne kan opfylde optagelseskravet til eud. Skolen skal ved enkeltfagskursers begyndelse i samråd med eleven (og evt. forældre) udarbejde en plan for elevens uddannelses- og prøveforløb.

Ifølge lovbemærkningerne skal Børne- og Undervisningsministeriet (BUVM) evaluere enkeltfagsordningen i 2020. Ligeledes skal karakterkravet for deltagelse i enkeltfagsprøverne i dansk og matematik evalueres med henblik på, at dette kan tages op politisk. Konkret indebærer karakterkravet, at

4 Nogle skoler har også dagelever. Læs mere om dette i kapitel 4.

eleverne på enkeltfagsordningen ikke tidligere må have opnået et karaktergennemsnit på 2,0 eller mere i dansk og matematik.

Disse politiske forhold danner baggrund for undersøgelsen.

2.2 Formål med undersøgelsen

Formålet med denne undersøgelse er todelt. For det første er formålet at tilvejebringe et samlet og solidt vidensgrundlag om de frie fagskoler, herunder undersøge og karakterisere de frie fagskolars mål, formål, uddannelsesstilbud, elevgrundlag og pædagogik.

For det andet er formålet at evaluere enkeltfagsordningen og karakterkravet, særligt med fokus på skolernes erfaringer med implementering og gennemførelse af undervisning og prøver som led i ordningen. Dette sker med baggrund i det lovbundne krav om evaluering af enkeltfagsordningen og af karakterkravet.

For at opfylde det todelt formål med undersøgelsen, er følgende fem overordnede undersøgelsesspørgsmål anvendt som ramme for undersøgelsen. De fire første undersøgelsesspørgsmål bidrager til at belyse første delformål (vidensgrundlaget), og det femte spørgsmål bidrager til at belyse andet delformål, evalueringen af enkeltfagsordningen og karakterkravet.

1. Hvad er de frie fagskolars mål og formål?
2. Hvad kendetegner de frie fagskolars undervisningstilbud?
3. Hvad karakteriserer de frie fagskolars elevgrundlag?
4. Hvad kendetegner de frie fagskolars pædagogik?
5. Evaluering af enkeltfagsordningen og karakterkravet: Hvordan lever skolerne op til de målsætninger, der ligger bag indførelsen af tiltagene?

Undersøgelsesspørgsmålene er belyst ud fra en kombination af forskellige dataindsamlingsmetoder.:

1. En forundersøgelse i form af interview med sekretariatet for Foreningen af Frie Fagskoler og analyse af tilgængelige dokumenter om skoleformen.
2. En systematisk kortlægning af uddannelses tilbuddet og elevgrundlaget i form af strukturerede telefoninterview med samtlige forstandere for samtlige 13 frie fagskoler.
3. En række kvalitative interview med ledelse, lærere og elever på tre udvalgte frie fagskoler og et leder- og lærerinterview på en fjerde fri fagskole med fokus på både undervisningstilbud, pædagogik, elevgrundlag og evalueringen af enkeltfagsordningen og karakterkravet. Grundet nedlukningen af skoler og offentlige arbejdspladser pga. COVID-19 er samtlige interviews gennemført via Skype.

2.3 Metode

I det følgende beskrives de tre forskellige dataindsamlingsmetoder og de delspørgsmål, som hver dataindsamlingsmetode bidrager til at besvare.

STUK har sideløbende med denne undersøgelse gennemført en registerbaseret analyse af de frie fagskolars elevgrundlag, elevernes resultater og deres overgang til uddannelse og job. Registeranalysen formidles af STUK som et selvstændigt produkt, men resultater fra analysen indgår desuden i denne afrapportering, hvor de er relevante og bidrager til analysen.

2.3.1 Forundersøgelse

EVA har foretaget en forundersøgelse i form af et *desk study* af lovgivning samt dokumenter og tekst fra frie fagskolars hjemmesider og et gruppeinterview med repræsentanter fra sekretariatet for Foreningen af Frie Fagskoler. Formålet med forundersøgelsen var at belyse de frie fagskoler som skoleform med fokus på skolernes mål og formål. Forundersøgelsen har også afdækket forskelle i skoleprofiler og giver et indblik i, hvordan elever optages på skolerne. Forundersøgelsen har ligeledes bidraget med overordnede refleksioner over skolernes undervisningstilbud og pædagogik samt den udvikling, skolerne har været igennem de seneste år, herunder hvad enkeltfagsordningen og karakterkravet har betydet for eleverne og skolerne.

2.3.2 Systematisk kortlægning af de frie fagskolars undervisningstilbud, pædagogik og elevgrundlag

EVA har foretaget en systematisk kortlægning af de frie fagskolars undervisningstilbud, pædagogik og elevgrundlag gennem strukturerede telefoninterview med forstanderne fra samtlige 13 frie fagskoler. Disse interview har desuden bidraget med generel viden om skolernes erfaringer med enkeltfagsordningen og karakterkravet.

De strukturerede interview var baserede på en systematisk spørgeguide, som indeholdt to dele. Første del var struktureret og havde fokus på spørgsmål af faktisk karakter. Anden del var semi-struktureret og havde fokus på forstandernes vurderinger af eksempelvis enkeltfagsordningen og karakterkravet. Guiden blev udviklet med afsæt i viden fra forundersøgelsen og blev yderligere kvalificeret gennem sparring fra frie fagskolars sekretariat samt drøftelser med STUK. De 13 forstandere modtog spørgeguiden forud for interviewet.

2.3.3 Kvalitativ interviewundersøgelse blandt ledelse, lærere og elever

EVA har gennemført kvalitative interview med ledelse, lærere og elever på tre udvalgte frie fagskoler. Derudover er der foretaget et interview med ledelsen på en fjerde skole for at opnå indsigt i akademilinjens, som ikke kunne repræsenteres på de andre skoler. Linjerne præsenteres i kapitel 4. Skolerne er udvalgt med henblik på at afspejle variationen blandt skolerne, og udvælgelsen er drøftet med STUK. Udvalgelsen er sket ud fra følgende kriterier:

- Der er udelukkende udvalgt skoler, der tilbyder enkeltfagsordningen.
- Der er udvalgt skoler, der samlet set dækker så mange variationer som muligt blandt de følgende parametre: Skoler kombineret med andre skoletyper; skoler der tilbyder Særligt Tilrettelagt Ungdomsuddannelse (STU); skoler med forskellige branchelinjer; skoler med dispensation fra kravet om maks. 15 % dagelever.
- Udgangspunktet var at udvælge tre skoler, men med henblik på at dække perspektiver angående alle ambitionsniveauer er der desuden gennemført et ekstra interview med en leder og en lærer på en fjerde skole.

Interviewene med de udvalgte skoler har fokuseret på, hvordan skolerne arbejder med undervisningstilbud, deres elevgrundlag, og hvordan de arbejder pædagogisk. Der har været særsomt fokus på erfaringer med enkeltfagsordningen og karakterkravet. EVA har udviklet interviewguides til de enkelte interview med afsæt i viden fra forundersøgelsen samt de strukturerede interview med skolenes forstandere. De endelige interviewguides er drøftet med STUK.

Oprindeligt var planen at besøge de tre udvalgte skoler. Grundet COVID-19 og nedlukningen af Danmark i foråret 2020 var dette dog ikke muligt. Da styregruppen for evalueringen så vidt muligt ønskede at fastholde den oprindelige tidsplan, er de forskellige informanter på skolerne interviewet via Skype. De interviewede aktører præsenteres i nedenstående tabel 2.1.

TABEL 2.1

Oversigt over informanter på de tre udvalgte skoler

Kategori	Antal interview	Antal informanter
Ledelse	4	8
Lærere	6	16
Elever	7	12

2.3.4 Analyse af data

Analysen af de indsamlede data formidles i denne rapport i en samlet besvarelse af de overordnede undersøgelsesspørgsmål. Der er dog anvendt forskellige analysemetoder i forhold til de forskellige dataindsamlingsmetoder. De strukturerede telefoninterview med forstanderne, som indgår i den systematiske kortlægning, er analyseret med henblik på at opgøre omfang af de enkelte typer af svar og inddrage dem i analysen i form af frekvenstabeller. Den semistrukturerede del af telefoninterviewene med forstandere, samt de kvalitative interview med ledelse, lærere og elever på de besøgte skoler, er derimod blevet kodet på baggrund af undersøgelsesspørgsmål og undertemaer.

Analyse af de kvalitative data fra interview med ledelse, lærere og elever belyser de enkelte aktørgruppers beskrivelser og vurdering af den praksis, de indgår i. Analysen har bestået af følgende trin:

1. Kodning af empiri inden for enkelte undersøgelses- og delspørgsmål
2. Udpegning af væsentlige pointer i materialet inden for de forskellige temaer
3. Udarbejdning af pointestyret disposition for de enkelte kapitler i rapporten.

Hovedparten af rapporten har et beskrivende sigte med henblik på at fungere som vidensgrundlag om de frie fagskoler. Det afsluttende kapitel, der indeholder evaluering af enkeltfagsordningen og karakterkravet, har en mere evaluerende karakter, hvor praksis relateres til formålet med og intentionerne for enkeltfagsordningen og karakterkravet.

I den samlede afrapportering inddrages perspektiver fra STUK's registeranalyse af frie fagskoler elevgrundlag, resultater og overgang til job og uddannelse, hvor det er relevant for analyserne. Desuden inddrages frie fagskoler egne dokumenter og viden fra forundersøgelsen, hvor det er illustrativt og meningsunderstøttende for analysen

2.4 Rapportens opbygning

Rapporten er inddelt i nedenstående fem dele, der afspejler undersøgelsesspørgsmålene. De enkelte undersøgelsesspørgsmål belyses både gennem de generelle beskrivelser fra kortlægningen og gennem mere dybdegående analyse og praksisnære eksempler fra interview på de tre udvalgte skoler. De fire første dele af rapporten tilvejebringer et samlet vidensgrundlag om frie fagskoler. Den sidste del evaluerer enkeltfagsordningen og karakterkravet.

- *Kapitel 3:* En beskrivelse af frie fagskolars mål og formål
- *Kapitel 4:* En analyse af frie fagskolars undervisningstilbud
- *Kapitel 5:* En analyse af frie fagskolars elevgrundlag
- *Kapitel 6:* En analyse af frie fagskolars pædagogik
- *Kapitel 7:* En evaluering af enkeltfagsordningen og karakterkravet.

3 Frie fagskolars mål og formål

Dette kapitel belyser de frie fagskolars mål og formål. Afsnit 3.1 beskriver de frie fagskolars lovgrundlag, mens afsnit 3.2 kort skitserer det udviklingsarbejde, skolerne og foreningen af frie fagskoler har gennemført de senere år. I afsnit 3.3 gives et overblik over forskellige skoleprofiler blandt de frie fagskoler. Endelig belyses i afsnit 3.4 oplevede forskelle mellem de frie fagskoler og andre lignende uddannelsesstilbud. Kapitlet bygger på primært på data fra forundersøgelsen.

3.1 Frie fagskolars lovgrundlag

Dette afsnit skitserer den lovgivning, som de frie fagskoler arbejder ud fra.

3.1.1 Frie fagskoler deler lovgivning med efterskolerne

Frie fagskoler deler lovgivning med efterskoler i lov om efterskoler og frie fagskoler. Alle, der ønsker at blive optaget på en fri fagskole, har mulighed for det, forudsat at eleven enten har opfyldt sin undervisningspligt i form af ti års skolegang, har afsluttet 9. klasse eller er fyldt 16 år, jf. lov om efterskoler og frie fagskoler, § 13, nr. 2. Det vil samtidig sige, at frie fagskoler ikke optager undervisningspligtige elever.

Skoleformen er reguleret som fri- og efterskoletilbud med delvis egenbetaling. De enkelte elever kan ansøge om hel eller delvis kommunal finansiering af tilbuddet. Desuden kan elever henvises til en fri fagskole af elevens hjemkommune.

Specifikt for de frie fagskoler gælder dog, at skolerne tager afsæt i en blanding af praktiske og erhvervsrettede fag samt undervisning af bred almen karakter, herunder undervisning i dansk og matematik med et prøveforberedende sigte. Af § 1, stk. 1, i lov om efterskoler og frie fagskoler fremgår det, at frie fagskoler ”tilbyder undervisning og samvær på uddannelsesforløb, hvis hovedsigte er livsoplysning, folkelig oplysning og demokratisk dannelse”.

3.1.2 Skolerne er forpligtede på at tilbyde praktiske og erhvervsrettede fag

Af § 1 stk. 3, i lov om efterskoler og frie fagskoler fremgår det, at praktiske eller erhvervsrettede fag skal have en fremtrædende plads i undervisningen og udgøre mindst en tredjedel af den samlede undervisningstid for den enkelte elev. Mindst syv undervisningstimer pr. uge skal være undervisning i praktiske eller erhvervsrettede fag. Kravet om minimum en tredjedel praktiske eller erhvervsrettede fag gælder dog ikke for elever, der følger prøveforberedende og kompetencegivende undervisning efter anden lovgivning, hvis denne undervisning højst udgør 15 timer ugentligt på en skole, der er godkendt til at udbyde den pågældende undervisning.

3.1.3 Skolerne må tilbyde undervisning som enkeltfag i dansk og matematik

Af § 1 b, stk. 1 i lov om efterskoler og frie fagskoler fremgår det, at frie fagskoler kan tilbyde undervisning som enkeltfag i dansk og matematik til elever på et alment kursus og afholde prøver i fagene som folkeskolens 9.- eller 10.-klasseprøver. Det er en betingelse for at aflægge enkeltfagsprøver i dansk og matematik, at eleverne skal opfylde et karakterkrav om, at de ikke har bestået folkeskolens afgangseksamen eller ikke har opnået et gennemsnit på 2,0 i de to fag. Endvidere skal eleven have gennemført det fulde undervisningsforløb i enkeltfagene af en varighed på mindst seks måneder på den frie fagskole, jf. § 1b, stk. 2 i lov om efterskoler og frie fagskoler, for at aflægge prøver i enkeltfagsordningen. Desuden skal eleverne ved kursets begyndelse have opfyldt undervisningspligten og ikke må være fyldt 25 år.

3.2 Udviklingsarbejde på de frie fagskoler

Særligt siden lovændringen i 2015, men også forud for lovændringen, er der gennemført et stort udviklingsarbejde på tværs af de frie fagskoler med fokus på etablering af et tværgående undervisningstilbud og en tværgående pædagogisk tilgang med udgangspunkt i praktisk baseret undervisning og gøremåls-pædagogik. Dette afsnit skitserer kort de frie fagskoler udviklingsproces.

3.2.1 Fælles udvikling af undervisningstilbud og pædagogiske visioner

Foreningen af Frie Fagskoler har stået i spidsen for en samlet udviklingsproces på tværs af skolerne i samarbejde med medlemsskolernes ledelse og lærere. En enkelt af de 13 frie fagskoler er ikke medlem af foreningen og har derfor ikke været en del af det fælles udviklingsarbejde.

Forud for det fælles udviklingsarbejde, der begyndte i 2008 og for alvor tog fart med den nye lovgivning og skoleformens navneændring i 2015, bar skoleformen præg af at være frie skoler med en høj grad af selvstændighed i tilrettelæggelsen af deres undervisningstilbud. Det fortæller sekretariatet for Foreningen af Frie Fagskoler. Udviklingsprocessen blev igangsat med ønsket om at skabe en fælles linje for 12 meget forskellige skoler og et fælles fagligt indhold, der kan fungere som et fagligt og pædagogisk fundament for arbejdet med eleverne. Foreningen etablerede faglige netværk på tværs, hvor skolerne kunne mødes, lade sig inspirere af hinandens arbejde og hjælpe hinanden med at udvikle et fælles sprog og en fælles linje for skolerne.

Der er blandt andet blevet udviklet tværgående læreplaner for fem nyligt etablerede branchelinjer og beskrivelser af fire forskellige ambitionsniveauer, som eleverne kan blive undervist på. Undervisningstilbud og pædagogik på de frie fagskoler beskrives nærmere i kapitel 4 og 6.

3.3 Forskellige skoleprofiler blandt de frie fagskoler

Antallet af elever på skolerne varierer, og desuden kombineres nogle frie fagskoler med andre skoleformer. To skoler får dispensation for kravet om, at maksimalt 15 % af eleverne på en fri fagskole må være dagelever. I de følgende afsnit præsenteres detaljerede oversigter over skolerne, hvori ovennævnte informationer indgår. Informationerne er indhentet gennem strukturerede kortlægningsinterview med samtlige forstandere og ved *desk research* af skolernes hjemmesider.

3.3.1 Fra specialskoler til skoler, der sender elever på designskoler

I nedenstående tabel præsenteres samtlige frie fagskoler elevantal, andel dagelever og andel kostelever, overblik over hvilke skoler, der tilbyder STU-forløb, hvilke skoler der får dispensation fra 15 %-kravet samt hvilke skoler, der er kombineret med andre skoleformer.

TABEL 3.1

Oversigt over frie fagskoler

Skoleprofiler

Skolenavn	Oprettet	Elevantal pr. 1. marts 2020	Andel kostelever	Andel dagelever	Tilbyder STU-forløb	Dispensation fra 15 %-kravet	Kombination med anden skoleform
Hadsten Fri Fagskole	1923	23	91 %	9 %	X		
Halvorsminde Fri Fagskole	2015	34	100 %	0 %			Efterskole
Odense Designakademi	1910	24	46 %	54 %	X	X	Fri grundskole
Rødding Fri Fagskole	1981	33	94 %	6 %	X (specialskole)		Efterskole
Skolen for Gastronomi, Musik og Design	1968	39	100 %	0 %			Efterskole
Sorø Fri Fagskole	1895	59	100 %	0 %	X		
Struer Fri Fagskole	1955	38	100 %	0 %	X		Højskole
Sydfyns Fri Fagskole	1915	44	86 %	14 %	X		
Textilskolen	1949	63	0 %	100 %		X	
Tronsø Fri Fagskole	1961	42	100 %	0 %			Efterskole
Vejle Fri Fagskole (Bøgevangskolen)	1944	60	100 %	0 %	X (specialskole)		
Vittrup Fri Fagskole	2019	33	94 %	6 %	X		
Vordingborg Fri Fagskole	1904	95	90 %	10 %	X		

Kilde: Desk research og kortlægningsinterview med samtlige forstandere, Danmarks Evalueringsinstitut (2020).

Note: Data er indhentet gennem interview med forstandere fra alle 13 frie fagskoler og fra skolernes hjemmesider. Procenttallene er rundet op til nærmeste hele tal.

Som det ses i ovenstående tabel, varierer elevantallet på skolerne fra 23 til 95 elever indskrevet pr. 1. marts 2020. Langt størstedelen af skolerne har primært kostelever. Fem skoler er udelukkende kostskoler, mens fire skoler har en mindre andel dagelever, en enkelt har ca. halvt af hver, og en enkelt har udelukkende dagelever. De to sidstnævnte, Odense Designakademi og Textilskolen, har fået dispensation fra kravet om, at maksimalt 15 % af eleverne på en fri fagskole må være dagelever. Begge disse skoler har en designprofil og udbyder som de eneste ambitionsniveauet *Akademi-*

linjen. Læs mere om ambitionsniveauer i kapitel 4 om skolernes undervisningstilbud. Især Textilskolen skiller sig ud ved at arbejde målrettet med forberedelse af elever til at søge ind på designuddannelser.

To af skolerne, Rødding Fri Fagskole og Vejle Fri Fagskoler, er deciderede specialskoler, godkendt med et samlet særligt undervisningstilbud, og har kun elever i specialtilbud. Yderligere syv skoler tilbyder STU-forløb, men har også ordinære forløb. Fordelingen mellem STU-elever og ordinære elever varierer meget mellem skolerne.

På tværs af skolerne har det pædagogiske personale en forskelligartet uddannelsesbaggrund. Størstedelen er læreruddannede, men en del af de ansatte har andre baggrunde. Nogle er faglærte (med eller uden en diplomuddannelse i erhvervspædagogik), andre er professionsbachelorere, og nogle er universitetsuddannede.

3.3.2 Kombination med andre skoleformer

Ca. halvdelen af skolerne er kombineret med andre skoleformer. Tabel 3.1 ovenfor viser, at 6 ud af de 13 skoler er kombineret med en anden skoleform. Mens fire skoler er kombineret med efterskoler, er en enkelt skole kombineret med en fri grundskole og en anden med en højskole.

I interviewene fortæller skoleforstandere, at det kan være en fordel både at tilbyde efterskole og fri fagskole under ét tag, da det giver mulighed for at rekruttere et større elevantal. Mange unge og deres forældre kender ikke til frie fagskoler, men efterskoler er bredt kendt og kan derfor ofte tiltrække elever. Nogle gange skifter elever fra efterskole til fri fagskole, fx fordi eleverne er skoletrætte eller kæmper med faglige udfordringer og opdager, at der er større muligheder for at fordybe sig i praktisk baseret undervisning og erhvervspraktik på den fri fagskole.

3.4 Forskellen mellem de frie fagskoler og andre lignende tilbud

De frie fagskoler placerer sig i et uddannelseslandskab med en række tilbud til unge, som ønsker eller har brug for at tage ét eller flere år på en uddannelsesinstitution, der kan bidrage til deres faglige og personlige udvikling forud for valg af videre uddannelse eller beskæftigelse.

Dette afsnit beskriver, hvad forstandere og lærere på skolerne oplever adskiller de frie fagskoler fra andre lignende tilbud til den samme målgruppe.

Samlet set opfatter de frie fagskoler sig som et erhvervsrettet uddannelses tilbud, der både kan rumme gennemsnitlige elever, socialt eller fagligt udfordrede elever, og elever, der ikke er i stand til at gennemføre en ordinær ungdomsuddannelse. Fælles for skolerne er, at praktisk undervisning, rummelig pædagogik og konkrete projekter vægtes højt.

Registeranalysen gennemført af STUK viser, at den gennemsnitlige elev på en fri fagskole er 17,4 år gammel, mens gennemsnitsalderen for andre 10.-klasselever er 16,2 år. De frie fagskoler adskiller sig desuden ved at have en overvægt af piger (57,9 %), mens der blandt andre 10.-klasselever er en lille overvægt af drenge på 51,3 %.

3.4.1 Forskel fra efterskoler

De frie fagskoler deler lovgivning med efterskolerne, og de to skoleformer ligner derfor hinanden i deres konstruktion. Begge er kostskoletilbud til unge, der ønsker et anderledes skoleår væk fra hjemmet, men adskiller sig ved at frie fagskoler ikke optager undervisningspligtige elever, mens efterskolerne ofte tilbyder undervisning i både 9. og 10. klasse. De frie fagskoler målgruppe er bredere, da aldersgennemsnittet er væsentligt højere end på andre 10. klasser som fx efterskolerne.

Forstandere fra frie fagskoler fortæller desuden, at der er bedre støttemuligheder for elever på en fri fagskole, end der er på en efterskole, hvilket skaber bedre muligheder for elever fra hjem med begrænsede økonomiske ressourcer.

Derudover er de frie fagskoler mere erhvervsrettede end efterskolerne. På de frie fagskoler er der for det første et krav om, at 1/3 af undervisningen skal være praktisk og/eller erhvervsrettet, og for det andet er der langt større muligheder for at komme i erhvervspraktik i løbet af opholdet, end der er på en efterskole. De frie fagskoler beskrives af forstandere og lærere som en skoleform, der åbner sig mod erhvervslivet og interagerer med det omkringliggende lokalsamfund. På de frie fagskoler har lærerne, ifølge forstandere og lærere, et "voksenperspektiv" på eleverne, fordi de i mange tilfælde har fokus på at hjælpe eleverne med at blive klar til at indgå i erhvervslivet.

3.4.2 Forskel fra højskoler

Den største forskel fra højskoler er længden af opholdet. Hvor højskoler oftest tilbyder halvårskurser, tilbyder frie fagskoler oftest årskurser. Derudover er der flere eksempler på elever, der tager to eller endda tre år på en fri fagskole. På de frie fagskoler er der desuden et mål for eleverne om at rykke sig fagligt i boglige fag som fx dansk, matematik og engelsk, mens højskolerne fokuserer på fag og emner, der ofte retter sig mod elevernes interesser mere bredt set, som fx scenekunst, design, skrivelinjer, udeliv mm. De frie fagskoler har også interessebaserede linjer, og på den måde kan skoleformerne minde om hinanden, men blandt forstandere fremhæves det, at hvor højskoler er mere alment dannende, er frie fagskoler i højere grad med til at løfte eleverne i retning af bestemte erhverv. Frie fagskoler understøtter desuden en almen faglig udvikling hos eleverne og bidrager i nogle tilfælde til, at elever kan bestå folkeskolens afgangseksamen.

3.4.3 Forskel fra FGU

Den Forberedende Grunduddannelse (FGU) er ligesom de frie fagskoler et forberedende tilbud til unge, der ikke er klar til at starte på en ungdomsuddannelse. Mens FGU er målrettet elever, der endnu ikke er parat til at gå i gang med eller gennemføre en ungdomsuddannelse, er de frie fagskoler et bredere tilbud, der også optager elever, der har kompetencerne til at kunne starte direkte på en ungdomsuddannelse efter grundskolen.

Der er ifølge forstandere og lærere en høj grad af sammenfald mellem målgrupperne for FGU og frie fagskoler i form af unge, som ikke har mulighed for at gå den lige vej fra grundskole til ungdomsuddannelse eller job. Begge skoleformer er et tilbud til disse unge, som skal bidrage til, at de kan nærme sig en ungdomsuddannelse eller et job.

Undervisningen på de frie fagskoler er mere praktisk orienteret og erhvervsrettet end på FGU, jf. kravet om, at minimum en tredjedel af undervisningen på de frie fagskoler skal være praktisk eller erhvervsrettet.

Den største forskel mellem de to skoleformer er dog kostskoledelen, som FGU ikke tilbyder. Forstandere og ledere vurderer, at netop kostskoleformen giver mulighed for intensivt pædagogisk arbejde på de frie fagskoler, fordi eleverne er på skolen hele døgnet. De vurderer, at kostskoledelen og det intensive pædagogiske arbejde har positiv betydning for elevernes faglige, personlige og sociale udvikling på de frie fagskoler.

3.4.4 Forskel fra almen 10. klasse

Den største forskel mellem at tage 10. klasse på en fri fagskole og på et alment 10.-klassestilbud er, eleverne på de frie fagskoler kommer væk hjemmefra og oplever et skoleophold, hvor der er stort fokus på både deres faglige og personlige udvikling. En væsentlig forskel er desuden kravet om, at praktiske eller erhvervsrettede fag skal udgøre mindst en tredjedel af den samlede undervisningstid for den enkelte elev⁵. Forstanderne vurderer, at de frie fagskoler giver nogle andre muligheder for elevernes udvikling, end det er muligt at give i en almen 10. klasse, blandt andet på grund af små holdstørrelser og kostskoledelen.

⁵ Kravet om minimum en tredjedel praktiske eller erhvervsrettede fag gælder dog ikke for elever, der følger prøveforberedende og kompetencegivende undervisning efter anden lovgivning, hvis denne undervisning højst udgør 15 timer ugentligt på en skole, der er godkendt til at udbyde den pågældende undervisning.

4 Frie fagskolars undervisningstilbud

Kapitlet beskriver de frie fagskolars undervisningstilbud og andre særlige kendetegn. Afsnit 4.1 beskriver kendetegn ved de frie fagskolars undervisningstilbud i form af kostskoleliv, branchelinjer og ambitionsniveauer, individuel vejledning, mulighed for at tage prøver og mulighed for at tage STU-forløb. Afsnit 4.2 beskriver de frie fagskolars eksterne samarbejde, brobygning og erhvervspraktik. Som det sidste i kapitlet præsenterer afsnit 4.3, hvilke særlige muligheder de frie fagskoler kan give eleverne, ifølge ledelse, lærere og eleverne selv.

Kapitlet er baseret på kortlægningsinterview med forstandere og kvalitative interview med ledelsesrepræsentanter og lærere og i nogen udstrækning elever på de frie fagskoler samt *desk research* af lovgivning og skolernes hjemmesider. I kapitlet inddrages desuden data fra registeranalysen gennemført af STUK.

4.1 Kendetegn ved de frie fagskolars undervisningstilbud

I dette afsnit beskrives de særlige kendetegn ved de frie fagskolars undervisningstilbud. Først og fremmest er det vigtigt at hæfte sig ved, at de frie fagskoler primært er kostskoler. Dernæst er det væsentligt, at der på skolerne undervises i praktiske og erhvervsrettede fag inden for fem forskellige tværgående branchelinjer (nogle skoler har udviklet egne faglinjer, der ligger uden for de fem tværgående). Al undervisning foregår inden for fire overordnede ambitionsniveauer. Derudover er et særligt kendetegn, at eleverne får en høj grad af individuel vejledning, og at eleverne har mulighed for at forberede sig til at tage ét eller flere fag ved 9. eller 10. klasses afgangsprøve. Det er desuden muligt at tage en STU på nogle af de frie fagskoler.

4.1.1 De frie fagskoler er kostskoler

De frie fagskoler er overvejende kostskoler, men af regelgrundlaget om frie fagskoler fremgår det, at en skole må have op til 15 % dagelever. 2 af de 13 skoler har dispensation fra denne regel og har mere end 15 % dagelever. Kortlægningsinterview med forstanderne viser, at knap halvdelen af skolerne, dvs. 6 ud af 13, udelukkende har kostskoleelever. Fem af skolerne har ganske få dagelever – typisk 5-15 %, hvilket svarer til mellem to og ti elever, afhængigt af skolens størrelse. På to skoler er henholdsvis halvdelen og alle elever dagelever⁶. Tabel 4.1 nedenfor præsenterer en opgørelse af, hvor mange skoler, der har en given andel af dagelever. Tabellen er opdelt i kvartiler.

6 Det er disse to skoler, der har dispensation fra 15 %-kravet.

TABEL 4.1

Andel af dagelever på de frie fagskoler

Andel af dagelever	0 %	1-25 %	26-50 %	51-75 %	76-100 %
Antal skoler	6	5	0	1	1

Kilde: Kortlægningsinterview med forstandere for de frie fagskoler, Danmarks Evalueringsinstitut (2020).

Årsagen til, at nogle elever er dagelever, kan eksempelvis være manglende finansiering af kostskoledelen fra hjemkommunen, at eleven bor på et opholdssted, at eleven har en diagnose, der betyder, at det kan være svært for eleven at rumme skolens fællesskab eller simpelthen manglende kostskolepladser på skolen. På nogle skoler oplever man, at elever, der starter som dagelever, overgår til at være kostelever i løbet af skoleåret. Det kan fx være, at der bliver en kostskoleplads ledig.

4.1.2 Undervisningen er organiseret i branchelinjer og ambitionsniveauer

Undervisningen på de frie fagskoler foregår inden for fem tværgående branchelinjer, der afspejler forskellige erhverv. Derudover undervises i almene boglige fag. Undervisningen kan foregå inden for fire forskellige ambitionsniveauer. Branchelinjer og ambitionsniveauer er udviklet på tværs af skolerne⁷.

Ikke alle skoler tilbyder alle branchelinjer og ambitionsniveauer. De har typisk udvalgt et udsnit, som matcher skolens og medarbejdernes kapacitet og kompetencer. I tabel 4.2 nedenfor præsenteres en oversigt over de forskellige branchelinjer og ambitionsniveauer, hvoraf det fremgår, hvilke skoler der tilbyder hvilke branchelinjer og ambitionsniveauer.

⁷ En enkelt skole, Skolen for Gastronomi og Design, har ikke deltaget i udviklingsarbejdet og har derfor ikke organiseret undervisningen som branchelinjer og ambitionsniveauer.

TABEL 4.1

Oversigt over de frie fagskolars undervisningstilbud

Branchelinjer, andre faglinjer og ambitionsniveauer.

Skolenavn	Andre Faglinjer	Branchelinjer					Ambitionsniveauer			
		Care	Design og Maker	Game Design	Gastro-nomi og Event	Håndværk og Teknik	10. klasse	Akademilinen	Erhvervs-linjen	Parat til job
Hadsten Fri Fagskole		X		X	X	X	X		X	X
Halvorsminde Fri Fagskole		X		X	X	X			X	
Odense Design-akademi			X	X			X	X	X	
Rødding Fri Fagskole				X	X					X
Skolen for Gastronomi, Musik og Design*	X									
Sorø Fri Fagskole			X	X	X				X	
Struer Fri Fagskole	X	X		X	X	X			X	X
Sydfyns Fri Fagskole	X	X		X	X		X		X	X
Textilskolen			X				X	X		
Tronsø Fri Fagskole	X					X	X		X	
Vejle Fri Fagskole (Bøgevangskolen)	X	X	X		X	X				X
Vittrup Fri Fagskole	X	X		X	X	X			X	X
Vordingborg Fri Fagskole	X	X	X	X	X	X	X		X	X
Skoler i alt pr tilbud	7	7	5	9	9	7	6	2	9	7

Kilde: Kortlægningsinterview med forstandere på samtlige frie fagskoler, Danmarks Evalueringsinstitut (2020).

Note: *Skolen for Gastronomi, Musik og Design er ikke medlem af Foreningen af Frie Fagskoler og er derfor ikke en del af det fælles udviklede undervisningstilbud.

Tabellen viser, at skolerne tilbyder mellem én og fem branchelinjer. Syv af skolerne tilbyder desuden andre end de fem fælles branchelinjer. Skolerne tilbyder mellem ét og tre af de i alt fire ambitionsniveauer, og kun to skoler tilbyder akademilinjen. I de følgende afsnit beskrives branchelinjer, og andre faglinjer, boglig undervisning og ambitionsniveauer.

Langt de fleste skoler tilbyder udelukkende helårskurser. På Textilskolen tilbydes to forløb af hhv. 19 og 25 ugers varighed, men de fleste elever vælger at tage begge forløb. Yderligere to skoler tilbyder halvårskurser, men langt de fleste elever bliver på skolerne i et år.

Fordeling mellem almen og praktisk undervisning

Undervisningen på de frie fagskoler foregår som en kombination af praktiske og boglige fag, og skolerne fordeler undervisningstiden mellem de boglige og praktiske fag forskelligt. Følgende er de mest typiske eksempler på fordelingen mellem boglig og praktisk undervisning:

- Hele dage med branchelinjeundervisning og hele dage med boglig undervisning
- En hel dag med boglig undervisning, en hel dag med branchelinjeundervisning og resten af dagene er blandet
- To formiddage om ugen med branchelinjeundervisning. Resten af tiden fordelt mellem boglig undervisning og valgfag
- Ingen hele dage med boglig undervisning, men udelukkende blandede dage med boglig undervisning og branchelinjeundervisning.

Generelt har eleverne korte skoledage, men fritiden er ofte også organiseret omkring forskellige typer af fritidsfag, så eleverne har faste aktiviteter uden for skoletiden. Afhængigt af hvor mange timer eleverne har undervisning i boglige fag og på deres branchelinjer, kan de yderligere vælge valgfag den resterende del af skoledagen. Det kan fx være sportsaktiviteter, friluftsliv, kreative fag og fag inden for andre branchelinjer end den, de selv går på.

Branchelinjer

På tværs af de frie fagskoler udbydes fem forskellige branchelinjer, der peger frem mod forskellige erhverv. Branchelinjerne præsenteres i boksen nedenfor.

Branchelinjer på frie fagskoler

- **Care.** På *Care* arbejder eleverne inden for feltet pædagogik og omsorg. Undervisningen peger frem mod en uddannelse og et erhverv inden for social- og sundhedsområdet samt det pædagogiske område.
- **Design og Maker.** Denne branchelinje har rødder tilbage til skolernes etablering som husholdnings- og håndarbejdsskoler. Her arbejdes med materielt design af fx tekstiler og andre materialer.
- **Game Design.** På *Game Design* er eleverne typisk i forvejen meget interesserede i computere. De lærer at designe computerspil, kode mm., og undervisningen peger frem mod arbejde inden for it-området.

- **Gastronomi og Event.** Denne branchelinje har ligesom *Design og Maker* rødder tilbage til skolerne tid som husholdnings- og håndarbejds-skoler. Eleverne lærer at lave mad og arrangere events, hvor der serveres mad. Undervisningen peger fx frem mod uddannelser og erhverv som slagter, tjener, køkkenmedarbejder eller andre faglærte eller ufaglærte jobs i servicebranchen eller fødevarerindustrien.
- **Håndværk og Teknik.** På *Håndværk og Teknik* arbejder eleverne typisk med de klassiske håndværksfag, som peger mod flere af de tekniske erhvervsuddannelser, såsom murer, tømrer, automekaniker mm. Skolerne har etableret værksteder, hvor eleverne kan undervises i eksempelvis reparation af motorer og at bygge mindre projekter i træ.

Undervisningen på branchelinjerne er praktisk orienteret, og det er typisk denne undervisning, som udgør den praktiske eller erhvervsrettede undervisning, som skolerne er forpligtede til at tilbyde, jf. § 1, stk. 3, i lov om efterskoler og frie fagskoler. Det er desuden hensigten, at undervisningen inden for alle fem branchelinjer er knyttet tæt sammen med én eller flere aktører fra erhvervslivet, erhvervsskoler, gymnasier, videregående uddannelser og jobcentre.

Game Design samt *Gastronomi og Event* er de mest udbredte branchelinjer, da de begge er repræsenteret på ni forskellige skoler. *Care* samt *Håndværk og Teknik* er repræsenteret på syv forskellige skoler. *Design og Maker* tilbydes på fem skoler.

Nogle elever vælger en fri fagskole på grund af en interesse for et fagligt felt, som de kan få mulighed for at udforske forud for et uddannelsesvalg. Derfor er branchelinjerne i nogle tilfælde en medvirkende årsag til elevernes skolevalg.

Der er en tendens til kønsspecifikke valg af branchelinjer, hvilket kan få betydning for kønsfordelingen på den enkelte frie fagskole. Ifølge forstandere er der således en tendens til, at pigerne samler sig på henholdsvis *Care*, *Design og Maker* samt *Ridelinje*⁸, mens drengene i højere grad vælger linjerne *Håndværk og Teknik* og *Game Design*. På *Gastronomi og Event* er kønsfordelingen mere blandet.

Andre faglinjer

Som det fremgår af tabel 4.1, er der syv af skolerne, som tilbyder én eller flere andre faglinjer end de fem tværgående branchelinjer. Kun en enkelt skole, Skolen for Gastronomi og Design, der som den eneste skole ikke er medlem af Foreningen af Frie Fagskoler, tilbyder udelukkende ikke-tværgående faglinjer.

Udbuddet af andre faglinjer er bundet op på forskellige praktiske omstændigheder på eller omkring skolen. For én af skolerne handler udbuddet af en faglinje om, at de tilfældigvis deler matrikel med en landbrugsskole og derfor kan fokusere på landbrug og ridning. På andre skoler er det lærernes kompetencer eller interesse inden for eksempelvis ridning, gokart eller musik, der afgør, at skolerne opretter linjer inden for disse områder.

8 *Ridelinjen* er ikke en af de fem fælles tværgående branchelinjer, men det er en faglinje som flere skoler udbyder.

Ambitionsniveauer

Skolerne tilbyder typisk ét eller flere ambitionsniveauer, som fortæller noget om det niveau, eleverne arbejder på. De forskellige ambitionsniveauer peger frem mod forskellige uddannelses- eller jobmuligheder. Det gælder både ift. den praktiske og erhvervsrettede undervisning inden for branchelinjerne og ift. det faglige niveau og eventuelt afsluttede prøver i de boglige fag. Som det fremgår af tabel 4.2 ovenfor tilbydes følgende ambitionsniveauer:

Ambitionsniveauer på frie fagskoler

- **10. klasse.** Dette ambitionsniveau kan minde om et forløb på en efterskole blot med mere praktisk undervisning. Eleverne følger undervisning på 10.-klasses-niveau og går oftest til prøve i fagene på 10.-klasses-niveau, men nogle elever vælger i samarbejde med lærere og forældre at gå til prøve på 9.-klasses-niveau i stedet. Eleverne i 10. klasse forberedes typisk på at fortsætte på en eud, eux eller en gymnasial uddannelse.
- **Akademilinjé.** Akademilinjén er det højeste ambitionsniveau, og her forventes eleverne at kunne arbejde på et højere abstraktionsniveau end på de øvrige ambitionsniveauer. Undervisningen på Akademilinjén sigter mod eksempelvis akademier og videregående uddannelser og forbereder elever på optagelsesprocesser til fx designskoler. Her har en del af eleverne allerede afsluttet en gymnasial uddannelse.
- **Erhvervslinjé.** Erhvervslinjén peger primært mod en eud. Nogle elever følger og afslutter enkelte fag på 9.- eller 10.-klasses-niveau som supplement til den praktiske undervisning, fx hvis de mangler at bestå dansk og/eller matematik. De fleste elever på Erhvervslinjén har én eller flere perioder med erhvervspraktik, hvor de arbejder på en privat eller offentlig arbejdsplads. På nogle skoler arbejder man hen imod at hjælpe eleverne til at finde sig en praktikplads forud for søgning til en eud.
- **Parat til job.** Her går primært elever, som ikke er klar til en ungdomsuddannelse, og som har brug for at blive klædt på til at varetage et ufaglært arbejde, fx som del af en STU. Nogle elever fortsætter i FGU efter ét eller flere år på en fri fagskole. Derudover peger dette ambitionsniveau frem mod bl.a. ufaglært job, deltidsjob, flexjob eller frivilligt arbejde.

Erhvervslinjén er det mest udbredte ambitionsniveau med ni skoler, der udbyder dette. *Parat til job* udbydes på syv skoler, 10. klasse udbydes på seks skoler og *Akademilinjén* på to skoler.

Hvis eleverne går på *Erhvervslinjén* eller *Parat til job* arrangeres ofte én eller flere perioder med erhvervspraktik inden for det erhverv, som branchelinjén er tilknyttet. Fx kan en elev på branchelinjén *Håndværk og Teknik* komme i erhvervspraktik på et automekanikerværksted, og en elev på branchelinjén *Care* kan komme i erhvervspraktik i en børnehave. Elevernes udbytte af erhvervspraktikkerne beskrives i kapitel 6.

Ser man på andelen af elever på de forskellige ambitionsniveauer på tværs af skolerne, ser fordelingen ud som i tabel 4.3 nedenfor.

TABEL 4.3

Fordeling af elever på ambitionsniveauer

Ambitionsniveauer mm.	Andel elever i skoleåret 2018/19
10. klasse	24 %
Akademilinje	11 %
Erhvervslinje	29 %
Parat til job (STU)	19 %
Parat til job (andre forløb end STU)	7 %
STU (andre forløb end Parat til job)	6 %

Kilde: Registeranalyse gennemført af STUK.

Note: Andelene i tabellen stammer fra skoleåret 2018/19, hvorfra opgørelsen begynder at blive fordelt på ambitionsniveauer. Andelene i tabellen summer ikke til 100 %, da der i STUK's opgørelse indgår andre undervisningstilbud end de fire ambitionsniveauer. Ikke alle disse er taget med i denne tabel, da de ikke længere er gældende. Det kan desuden forstyrre billedet, at en enkelt skole ikke anvender ambitionsniveauerne.

I tabel 4.3 ses det, at den største andel af eleverne på de frie fagskoler (29 %) går på *Erhvervslinjen*. 26 % af eleverne går på *Parat til job*, 24 % går i 10. klasse, og 11 % af eleverne går på *Akademilinjen*.

4.1.3 Skolerne tilbyder prøver for 9. og 10. klasse

Den boglige undervisning på de frie fagskoler foregår på flere forskellige niveauer. Den gennemføres både på 9.- og 10.-klasseniveau, men den tilpasses også i høj grad hver enkelt elevs behov. I kapitel 6 beskrives de pædagogiske rammer for undervisningen, blandt andet om niveaudeling af eleverne på små hold.

På de frie fagskoler afslutter i gennemsnit 29 % af eleverne året med at tage en fuld 9.- eller 10.-klasseprøve. 14 % har afsluttet med en enkeltfagsprøve i dansk og/eller matematik, og 56 % af eleverne afslutter deres ophold uden en prøve. Det viser registeranalysen gennemført af STUK. Interview med samtlige forstandere viser, at man på 6 ud af de 13 skoler tager elever til 9.-klassensprøve, mens man på 11 skoler fører elever til 10.-klassensprøve. Kun de to specialskoler afholder ingen 10.-klassensprøve.

Interview med forstandere og lærere belyser, at mange elever følger undervisningen i ét eller flere boglige fag, men frem mod prøven vurderes det gennem samtaler mellem eleven, lærere og forældre, om eleven skal afslutte forløbet med en prøve. Der er dermed en vis fleksibilitet ift. hvorvidt eleven afslutter faget og opholdet med en prøve, og der er stor variation mellem skolerne i forhold til, hvor mange elever, der fører til prøve. På nogle skoler går næsten alle elever til prøve, mens andre skoler stort set ikke fører elever til prøve. Dette hænger sammen med, at skolerne har meget forskellige målgrupper.

På nogle skoler har man udviklet prøvelignende afslutninger på den praktiske undervisning på branchelinjerne, som kaldes en linjefagsprøve. Ved linjefagsprøverne arbejder flere skoler med individuelle mål for hver enkelt elev og involverer censorer fra erhvervsliv eller andre skoler. Formålet er at give eleverne en prøvelignende situation, der kan udmønte sig i en positiv mestringsoplevelse og samtidig styrke elevernes kompetencer til at arbejde med et projekt fra start til slut. Oftest får eleverne ikke en karakter i denne type prøve.

4.1.4 De frie fagskoler tilbyder STU-forløb

Mange af de frie fagskoler tilbyder STU-forløb for unge med indlæringsvanskeligheder og behov for særlig støtte⁹. 8 ud af de 13 frie fagskoler tilbyder STU-forløb, jf. tabel 3.1. På årgang 2018/19 var 26 % af eleverne på de frie fagskoler, ifølge registeranalysen gennemført af STUK, indskrevet på en STU.

STU-eleverne er tilknyttet en branchelinje ligesom alle andre elever på de frie fagskoler. Ledere og lærere lægger vægt på, at STU-eleverne ikke skal undervises på rene STU-hold, men at de indgår i undervisningen og det øvrige liv på skolen på lige fod med de andre elever.

STU-elevernes forløb er nøje tilrettelagt ud fra specifikke mål og skriftlige handleplaner lavet i samarbejde med elevernes hjemkommuner. Det betyder blandt andet, at der afholdes flere samtaler om og med STU-eleverne og gennemføres en tættere opfølgning end med de øvrige elever. Skolerne skal lave uddannelsesplaner for STU-eleverne og dokumentere elevernes forløb, da det er et krav fra kommunerne.

På nogle skoler har man ansat lærere, som er særligt uddannede til at arbejde med den sårbare målgruppe, som STU-elever tilhører. Hver lærer har tilknyttet en række STU-elever, som de løbende har samtaler med, og læreren sørger for at dokumentere og afholde samtaler med forældre, UU-vejledere, kommunale kontaktpersoner m.fl.

På STU skal eleverne ofte i botræning for at øve sig i på sigt at kunne bo selv. Flere af de frie fagskoler tilbyder botræning, hvor STU-elever bor i en særlig afdeling af skolen, hvor de har enkeltværelser og fælleskøkken, og hvor de skal lære selv at sørge for indkøb og madlavning. Nogle STU-elever går på en fri fagskole i tre år, og i løbet af årene skal de lære at blive mere og mere selvstændige, og på nogle frie fagskoler findes der botræningslejligheder, som STU-elever fx kan bo i det sidste år på skolen.

4.2 Eksternt samarbejde, brobygning og erhvervspraktik

Elevernes afklaring af fremtidsplaner er en afgørende del af de frie fagskolars formål. Registeranalysen gennemført af STUK viser, at overgangsfrekvensen til ungdomsuddannelse for frie fagskolars samlede elevgruppe efter tre måneder er 77,2 %, mens den for andre 10. klasseelever er 87,2 %¹⁰. En del af arbejdet med at forberede eleverne til job og uddannelse sker gennem eksternt samarbejde.

I dette afsnit beskrives de frie fagskolars eksterne samarbejde i form af henholdsvis eksterne besøg på skolen af forskellige aktører inden for uddannelse og erhverv, brobygningsforløb samt erhvervspraktik.

I boksen nedenfor er eksempler på en række forskellige samarbejdspartnere, og hvad der indgår i konkrete samarbejder.

9 To af de frie fagskoler, Rødding Fri Fagskole og Vejle Fri Fagskole - Bøgevangskolen, er godkendt til at udbyde et samlet særligt undervisningstilbud.

10 Se desuden STUK's registeranalyse for yderligere data om elevernes overgang til ungdomsuddannelse og beskæftigelse.

Eksempler på eksternt samarbejde

- Lokale erhvervsskoler formidler til både lærere og elever, hvad eleverne skal kunne forud for og under en given eud
- Lokale uddannelsesinstitutioner giver eleverne indsigt i uddannelsesinstitutionernes dagligdag, krav og muligheder
- Lokale børnehaver giver mulighed for, at elever på *Care*-linjen udvikler forløb for børnene
- Lokale, mindre erhvervsdrivende fortæller om de opgaver, man skal varetage som lærling
- Virksomhedsbesøg gennemføres som led i linjefagsdage
- Undervisere fra lokale uddannelsesinstitutioner inddrages som censorer på elevernes linjefagsprøver
- Samarbejde med lokale SOSU-skole om at udarbejde undervisningsmateriale til *Care*-linjen.

Gennemgående har det eksterne samarbejde til formål at give eleverne øget viden om uddannelses- og erhvervs muligheder inden for branchelinjerne med henblik på at understøtte og kvalificere deres refleksioner over valg af videre uddannelse eller erhverv.

4.2.1 Brobygning til ungdomsuddannelser

De fleste frie fagskoler tilbyder eleverne brobygningsforløb som led i afklaring af deres videre uddannelsesforløb. Undtagelsen er de to frie fagskoler, der er godkendt som specialskoler, da deres elevgrundlag som udgangspunkt ikke er orienteret mod at skulle videre i det ordinære uddannelsessystem. På en enkelt skole er det kun en mindre del af skolens 10.-klasseelever, der deltager i brobygning, på 5 skoler er det mellem 40 og 80 % af eleverne, mens det på 5 andre skoler er 100 % af eleverne, der deltager i brobygning. Tabel 4.4 nedenfor viser, hvordan andelen af elever i brobygning fordeler sig mellem de frie fagskoler.

TABEL 4.4

Andel af elever i brobygning

Andel af elever i brobygning	0 %	1-19 %	20-39 %	40-59 %	60-79 %	80-99 %	100 %
Antal skoler	2	1	0	2	3	0	5

Kilde: Kortlægningsinterview med samtlige forstandere, Danmarks Evalueringsinstitut (2020).

Eleverne på de frie fagskoler er typisk i brobygning på de ungdomsuddannelser, der er relateret til deres linjefag. Det er typisk SOSU-skoler eller andre erhvervsskoler i skolens nærrområde. Desuden har mange af skolerne et samarbejde om brobygning med Game College i Grenaa, der er specialiseret i spil og spiludvikling, på trods af at nogle skoler ligger langt derfra. Nogle elever kommer des-

uden i brobygning på FGU og lokale gymnasier. På nogle skoler arrangeres brobygning i samarbejde med den lokale Kommunale Unge Indsats (KUI), mens det på andre skoler er en medarbejder på den frie fagskole, der har kontakten til uddannelsesinstitutioner.

Formålet med brobygning er, at eleverne oplever én eller flere uddannelsesinstitutioner med ungdomsuddannelser og får viden om forskellige erhverv, som den pågældende uddannelse eller uddannelsesområde kan give adgang til, jf. *Bekendtgørelse om introduktionskurser og brobygning til ungdomsuddannelserne*.

Brobygning forsøges tilpasset den enkelte elev

Ikke alle elever på de frie fagskoler kan overskue flere dages brobygning på en ukendt uddannelsesinstitution. For nogle elever er det for overvældende, og skolerne arbejder derfor med at give eleverne en brobygningsoplevelse, der matcher deres behov og udfordrer dem på et passende niveau. Det kan fx være, at nogle elever kun kommer i brobygning en enkelt dag uden overnatning. Derudover arbejder nogle skoler med differentierede mål for brobygningsforløbet. Eksempelvis beskriver en lærer, at ambitionen for førsteårselever primært er, at de skal blive trygge ved den pågældende skole, mens andetårselever i højere grad kan have faglige mål for brobygningsforløbet.

Nogle af de frie fagskoler har sammen tilrettelagt tilpassede brobygningsforløb så brobygningsdage kun er for elever fra de frie fagskoler. Det indebærer, at eleverne overnatter på en anden fri fagskole, og at elever fra to eller flere skoler sammen besøger en lokal ungdomsuddannelse.

Brobygning kan være afklarende for elevernes uddannelsesvalg

På brobygningsforløbet får eleverne en oplevelse af de fysiske rammer på en uddannelsesinstitution og af indholdet på uddannelsen. Samtidig får eleverne viden om, hvilke faglige krav der stilles på uddannelsen og dermed en fornemmelse af, om de kan honorere disse, hvilket en lærer sætter ord på i nedenstående citat:

Brobygningen er afklarende, nogle gange er det rigtigt godt, at man kommer i brobygning for at finde ud af, hvad der er for nogle krav, og hvordan undervisningen er dér. Vi kan godt have en vurdering af, om det giver god mening, at man går i en given retning, men når alt kommer til alt, er det eleven selv, der skal erkende det og tage det ind: 'Er jeg klar? Og vil jeg det egentligt?'

Lærer

Gennem brobygningen kan eleverne få lejlighed til at vurdere deres mulige uddannelsesfremtid, og brobygningen kan dermed anvendes som en motivationsfaktor til, at eleven arbejder på at blive klar til den pågældende ungdomsuddannelse.

De frie fagskoler giver også i nogle tilfælde mulighed for, at eleverne kan deltage i brobygning på andre branchelinjer end den, de selv går på. På den måde præsenteres eleven for nye uddannelsesveje, som kan indgå i deres afklaringsproces. For at understøtte elevernes orientering mod at skulle videre på en ungdomsuddannelse har nogle skoler desuden etableret udvidet samarbejde med lokale ungdomsuddannelser, hvilket giver elever mulighed for at følge et fag på fx en SOSU-skole.

4.2.2 Erhvervspraktik

Samtlige frie fagskoler tilbyder erhvervspraktik, men der er forskel på, om alle elever opfordres til at tage i erhvervspraktik, eller om erhvervspraktikken benyttes som pædagogisk værktøj i særlige tilfælde. Skolerne har mulighed for at tilbyde eleverne op til seks ugers erhvervspraktik i løbet af de-

res år på den frie fagskole, men oftest er eleverne ude i færre end seks uger. For nogle elever tilrettelægges erhvervspraktikken som hele uger, mens der for andre elever eksempelvis er tale om erhvervspraktik én dag om ugen i en periode. Antallet af elever, der deltager i erhvervspraktik, spænder fra ganske få til samtlige elever på en årgang. Af tabel 4.5 nedenfor fremgår det, at det på to skoler kun er få elever (1-19 %) på årgang 2019/20, der har været i erhvervspraktik. Omvendt har fire af skolerne angivet, at alle elever på årgangen har været i erhvervspraktik, mens det for resten af skolerne er mellem halvdelen og tre fjerdedele af eleverne, der har deltaget i erhvervspraktik.

TABEL 4.5

Andel af elever i erhvervspraktik

Andel af elever i erhvervspraktik	1-19 %	20-39 %	40-59 %	60-79 %	80-99 %	100 %
Antal skoler	2	0	2	2	3	4

Kilde: Kortlægningsinterviews med samtlige forstandere, Danmarks Evalueringsinstitut (2020).

Lokale virksomheder er praktikværter

I interviewene beretter ledelsesrepræsentanter og lærere om et betydningsfuldt samarbejde med skolens lokalmiljø i forbindelse med erhvervspraktik. Flere skoler deltager eksempelvis i netværk eller lokale erhvervsforeninger med lokale virksomheder. Det er ofte en lærer, der har ansvaret for at vedligeholde skolens kontakt til tidligere og potentielle praktiksteder.

At finde praktiksteder kan dog være en potentielt udfordrende opgave, fordi virksomhedernes skal have tiden til at tage sig af eleven i praktikugen. Erfaringer fra skolerne peger dog på, at netop den lokale tilknytning er vigtig, og skolerne nævner en række indgange til at finde praktikværter til eleverne. For det første kan virksomhedsbesøg fungere som den første indgang til et samarbejde med en virksomhed. For det andet benytter lærerne sig ofte af deres personlige netværk og får på den måde etableret kontakt til potentielle praktikværter. For det tredje er nogle skoler erfaring, at tidligere praktiksteder enten selv tager nye elever i erhvervspraktik eller agerer ambassadører for skolen og hjælper med at finde flere relevante praktikværter.

Individuel tilrettelæggelse af erhvervspraktikken

Et afgørende kendetegn ved de frie fagskoleers brug af erhvervspraktik er, at praktikforløbet i udstrakt grad tilpasses den enkelte elev. Når erhvervspraktikken tilpasses, så sker det ofte, fordi skolen ønsker at give mulighed for, at eleven kan arbejde med sine faglige, sociale og personlige udviklingsmål. Det betyder, at for nogle elever handler praktikforløbet om at få en indsigt i et fag med henblik på at understøtte afklaring af ungdomsuddannelse. For andre elever handler praktikforløbet derimod om at bevæge sig ud i en erhvervs-mæssig kontekst og få nogle nye erfaringer dér. En lærer forklarer:

Nogle kommer ud i praktik bare for at prøve at komme lidt mere ud i verden og føle sig mere sikker dér. I små skridt, individuelt tilpasset, for det kan være to timer hver dag, eller det kan være hver anden dag. Der er også nogen, hvor man skal justere undervejs.

Lærer

I nogle tilfælde viser det sig, at den oprindelige plan for praktikforløbet ikke fungerede, og at det er nødvendigt med en tilpasning i løbet af selve erhvervspraktikperioden. Det kan eksempelvis dreje sig om, at eleven har færre timer på praktikstedet end planlagt.

Udfordringer ved erhvervspraktik

Som beskrevet rummer erhvervspraktikken en række potentialer, og overordnet beskriver ledelse og lærere positive erfaringer. I datamaterialet eksisterer dog også en række eksempler på, at et erhvervspraktikforløb ikke har fungeret efter hensigten.

For det første peger lærerne på, at nogle sektorer kan være vanskelige at agere i for særligt udsatte unge. Eksempelvis beskriver en lærer, at en del af eleverne er ”for umiddelbare” til at arbejde i plejesektoren. Læreren forklarer, at nogle elever meget direkte siger, hvad de tænker og kan have svært ved at begå sig i tæt kontakt med andre mennesker.

For det andet beskriver en række lærere, at nogle håndværksvirksomheder ikke nødvendigvis har den pædagogiske kapacitet til at rumme de nogle gange sårbare elever. En lærer giver i nedenstående citat et eksempel:

Vi har oplevet nogle episoder, hvor der er et clash imellem elev og arbejdsgiver. Det kan være rigtig svært, og det kan blandt andet være i håndværksfagene. Der er nogle praktiksteder, hvor vi har været inde og sige: ’Det er ikke en mulighed, de har ikke den pædagogiske tilgang, som gør det muligt’.

Lærer

Endelig er der i interviewene en række beskrivelser af, at den enkelte elev simpelthen ikke kan magte at gennemføre erhvervspraktikken. For eksempel kan det være for stor en udfordring for nogle elever at tage offentlig transport til et praktiksted.

Erhvervspraktik virker afklarende

Ifølge lærerne er erhvervspraktikken et vigtigt værktøj til at afklare elevens fremtid. Målet er ikke nødvendigvis, at eleven skal vælge en uddannelse i samme fag som erhvervspraktikken, men at erhvervspraktikken er med til at kvalificere elevens valg. Lærerne beskriver, at erhvervspraktikken både kan medvirke til at be- eller afkræfte elevernes fremtidsdrømme. I citatet nedenfor beretter en lærer om, at erhvervspraktik kan have stor betydning for elevernes fremtidige uddannelsesvalg:

De kan blive overraskede, både positivt og negativt, som i ’jeg havde slet ikke forestillet mig, at det var sådan at stå i butik, det skal jeg aldrig prøve igen’. Jeg havde én, som havde stået og lavet noget mad i køkkenet og gerne ville ud og prøve noget som slagter, men havde tænkt han skulle være jurist. Så efter denne her praktikperiode, så skal han være slagter. Så det er mega fedt, at de kommer ud og oplever den virkelige verden.

Lærer

Erhvervspraktik kan på den måde have en afgørende betydning for elevernes valg af videre uddannelses- og karrierevej.

4.3 Særlige muligheder ved de frie fagskolars undervisningstilbud

Samlet set peger interview med de frie fagskolars forskellige aktører – forstandere og andre ledelsesrepræsentanter, lærere og elever – på, at de frie fagskolars undervisningstilbud rummer nogle særlige muligheder for at skabe gode læreprocesser. Disse muligheder sammenfattes her i tre dele, som dels vedrører branchelinjernes mulighed for at understøtte elevernes videre uddannelse og

erhverv, dels brugen af erhvervspraktik som en motivationsfaktor for eleverne og endelig de særlige muligheder for at arbejde med elevernes personlige og sociale udvikling der opstår, når eleverne bor på skolerne.

4.3.1 Branchelinjer kan forberede eleverne på videre uddannelse og erhverv

Ledelser og lærere vurderer, at de frie fagskoler gennem praktisk og erhvervsrettet undervisning forbereder eleverne til videre forløb i uddannelse og erhverv. På branchelinjerne får eleverne en smagsprøve på forskellige typer af erhverv, såsom håndværk, omsorgsarbejde, spildesign, gastronomi og materiel design. Individuel vejledning, erhvervspraktik og brobygning bidrager også til at forberede eleverne på videre uddannelse og arbejde.

Branchelinjerne og de tilknyttede linjefagslærere spiller en afgørende rolle for elevernes faglige udvikling på de frie fagskoler. Branchelinjerne understøtter ifølge lærerne elevernes faglige interesse og giver eleverne kendskab til en konkret erhvervsfaglighed. Både ledelse, lærere og elever beskriver, at de faguddannede linjefagslærere kan fungere som autentiske forbilleder og rollemodeller. Linjefagslærerne kender deres respektive brancher og kan eksempelvis, når eleverne arbejder på et værksted, forberede eleverne på, at der i håndværksfag kan være en særlig jargon, som de skal kunne håndtere. Linjefagslærere forbereder dermed eleverne på de forventninger, der vil være til dem på en arbejdsplads. Det betyder, at eleverne i linjefagsundervisningen over sig i at begå sig på et værksted, hvilket kan komme dem til gode i deres fremtidige uddannelsesforløb.

Erfaringen er desuden, at den praktiske undervisning kan give mange elever fornyet gnist og interesse for den boglige undervisning og dermed understøtte deres motivation for videre uddannelse.

De eksterne samarbejder på branchelinjerne medvirker til at understøtte eleverne faglige og personlige udvikling, fordi de styrker eleverne oplevelse af relevans og anvendelighed. For det første giver det giver legitimitet til lærernes undervisning, når en faguddannet håndværker kan underbygge undervisningen med virkelige eksempler. Det betyder, at eleverne kan se anvendeligheden af det, de skal lære. For det andet giver det eksterne samarbejde eleverne en oplevelse af, at de projekter, de gennemfører, har relevans for andre end dem selv.

4.3.2 Erhvervspraktik kan motivere eleverne

Erfaringen fra de interviewede lærere er, at erhvervspraktikken ofte fungerer som et bindeled mellem praktiske og boglige kompetencer og som en motivationsfaktor for eleverne. Eleverne bliver ofte klar over, når de er i erhvervspraktik, at de har brug for de boglige færdigheder, de måske har haft vanskeligt ved at se formålet med.

I erhvervspraktikken afprøver eleverne deres praktiske færdigheder og opdager, at dét, de har lært i linjefagsundervisningen, kan bruges i praksis i en virksomhed. En elev fortæller eksempelvis, at hans praktiksted blev overrasket over, at han allerede var god til at svejse. I nedenstående citat beskriver en lærer, at han oplever, at eleverne bliver motiverede af at være i erhvervspraktik og dér få anerkendelse, der motiverer til at gøre en ekstra indsats i de boglige fag:

Det er jo helt vildt, hvad det betyder for de her unge knejter, at de kan gå hjem med sætningen 'du kunne godt være vores næste lærling'. Bare den sætning alene er jo det vildeste skulderklap for de her knægte. Så på den måde er det også med til at motivere dem til at gøre en ekstra indsats her i værkstederne og med til at motivere dem i det boglige. Så det er jo en lang omgang af ringe i vandet, det her. Men det hele, det fungerer som motivationsfaktor.

Lærer

Erhvervspraktikken og undervisningen på branchelinjerne understøtter gensidigt hinanden. I erhvervspraktikken går det op for eleverne, at dét, lærerne lærer dem, også er vigtigt uden for en skolekontekst. Eksempelvis får eleverne blik for vigtigheden af at møde til tiden, samarbejde om opgaven samt nå en deadline, der for eksempel indebærer at levere mad til en hel arbejdsplads.

På tværs af interviewene fortæller ledelse og lærere, at erhvervspraktikken som pædagogisk redskab kan understøtte elevernes personlige udvikling. I praktikken kan eleverne nemlig få oplevelsen af at bidrage, og af at deres kompetencer kan bruges til noget i en konkret sammenhæng. Det løfter ifølge lærerne elevernes tro på dem selv og medvirker til deres personlige, sociale og faglige udvikling.

4.3.3 Kostskoleformen kan styrke muligheder for social og personlig udvikling

Både ledelse og lærere peger på, at kostskoleformen muliggør både faglig, social og personlig udvikling for eleverne. Ledelse og læreres vurderinger kan sammenfattes i fire punkter:

For det første vurderer ledelse og lærere, at opholdet på den frie fagskole for nogle af eleverne er en vej væk fra et uhensigtsmæssigt eller svært miljø. For nogle elever er det svære eller konfliktfyldte familieforhold, der fylder, mens det for andre kan være en uheldig omgangskreds.

For det andet vurderer lærere og ledelse, at de i hverdagslivet på skolerne kan guide og støtte elevernes faglige udvikling og eksempelvis understøtte, at de får lavet lektier. En lærer beskriver, at hun ofte er involveret i elevernes afleveringer, fx når hun under en aftenvagt hjælper elever, der har faglige udfordringer.

For det tredje giver kostskoleformen mulighed for at arbejde med elevernes sociale kompetencer. På den frie fagskole skal eleverne lære at rydde op efter sig selv, stå i kø, når de skal have mad, sige godmorgen og godaften og forholde sig til, at de er fælles om de praktiske opgaver i det daglige.

For det fjerde beskriver ledelse, lærere og elever samstemmende, at de kommer tættere på hinanden end i en almindelig skolesammenhæng på grund af kostskoleformen. Ifølge lærerne har en del af eleverne haft svært ved at få venner i løbet af deres opvækst og skolegang, men de oplever på den frie fagskole, at de knytter bånd til jævnaldrende på en ny måde – eksempelvis båret af fælles faglige interesser. Tilsvarende beskriver de interviewede elever, at de har fået nye venskaber og har udviklet sig socialt. De er eksempelvis mindre generte og mere rummelige over for andre mennesker, der ikke nødvendigvis er som de selv. Flere af de interviewede elever beskriver opholdet på den frie fagskole som det bedste år af deres liv, og de giver udtryk for, at det har været godt for dem, at de har været tvunget til at forholde sig til andre unge mennesker. De har med deres egne ord ”ikke kunnet gemme sig”.

5 Frie fagskolars elevgrundlag

Dette kapitel belyser elevgrundlaget på de frie fagskoler. Afsnit 5.1 præsenterer data om andelen af elever med henholdsvis fuld og delvis kommunal finansiering af opholdet på den frie fagskole. Afsnit 5.2 tegner et billede af elevernes faglige baggrund og forudgående skoleerfaringer, mens afsnit 5.3 belyser karakteristika knyttet til elevernes sociale og etniske baggrunde. Endelig retter afsnit 5.4 opmærksomheden mod ledelse og læreres overvejelser om elevgrundlaget i forbindelse med rekruttering og optagelse af elever.

Kapitlet bygger på data fra hhv. kortlægningsinterview og kvalitative interview med ledelse, lærere og elever. I kapitlet inddrages desuden data fra registeranalysen gennemført af STUK.

5.1 Kommunal finansiering af opholdet på frie fagskoler

Størstedelen af de frie fagskoler har en række elever, hvis ophold skolerne modtager enten helt eller delvist tilskud til. Tilskuddet bevilges af elevens hjemkommune. EVA har bedt forstanderne for de frie fagskoler opføre, hvor mange elevers ophold der er hhv. fuldt eller delvist finansieret af deres hjemkommune i skoleåret 2019/20.

På tværs af skolerne viser opgørelsen, at der kun er én af de frie fagskoler, som ikke har nogen elever, hvis ophold er fuldt finansieret af hjemkommunen. Denne skole har heller ikke nogen elever, hvis ophold er delvist finansieret. Skolen har udelukkende dagelever og ingen STU-elever. For samtlige andre 12 fagskoler er det mellem 10 og 85 % af elevernes ophold, der er fuldt finansieret af elevernes respektive hjemkommuner. En væsentlig del af skolerne har derudover en række elever, hvis ophold på skolen delvist er finansieret af hjemkommunen. I figur 5.1 nedenfor fremgår det, hvordan skolerne fordeler sig i forhold til andelen af skolens elever, der modtager fuld finansiering af deres ophold. Den efterfølgende figur 5.2 viser, hvordan skolerne fordeler sig i forhold til andelen af skolens elever, hvis ophold er delvist kommunalt finansieret.

TABEL 5.1

Andel af elever med fuld kommunal finansiering af opholdet

Procentandel af elever med fuld kommunal finansiering af opholdet	0 %	1-25 %	26-50 %	51-75 %	76-100 %
Antal skoler	1	5	3	2	2

Kilde: Kortlægningsinterview med forstandere på de frie fagskoler gennemført af EVA, 2020.

TABEL 5.2

Andel af elever med delvist kommunalt tilskud af opholdet

Procentandel af elever med delvis kommunal finansiering af opholdet	0 %	1-25 %	26-50 %	51-75 %	76-100 %
Antal skoler	2	8	1	1	1

Kilde: Kortlægningsinterview med forstandere på de frie fagskoler gennemført af EVA, 2020.

5.2 Elevernes faglige baggrund og forudgående skoleerfaringer

De frie fagskoler optager både elever fra almindelige grundskoler og specialskoler samt elever, der har gennemført hele eller dele af en ungdomsuddannelse. Ifølge forstanderne på de frie fagskoler er der løbende ændringer i elevgrundlaget, fordi skolerne udvikler sig og dermed tiltrækker forskellige målgrupper, men der er ikke tale om noget ensartet billede på tværs af skolerne.

På tværs af de frie fagskoler rummer skoleformen elever med forskellige faglige forudsætninger. Skolerne har elever med gode faglige forudsætninger, elever som har haft svært ved at følge med i folkeskolens undervisning og elever med psykiatriske diagnoser eller indlæringsvanskeligheder, hvoraf nogle kommer fra specialundervisningstilbud. På nogle skoler er elevgrundlaget meget differentieret, mens det på andre skoler – særligt de to specialskoler – er mere homogent. Undersøgelsen viser dog at, at gennemgående har mange af eleverne lidt faglige nederlag i deres tidligere skolegang.

Blandt de interviewede elever er der en væsentlig spredning i deres forudgående skoleerfaringer, der blandt andet indebærer:

- Skolegang på almen folkeskole
- Skolegang på specialskole
- En række år på særlige tilbud fx til ordblinde eller tilbud til elever med koncentrationsvanskeligheder
- Efterskoleophold
- Skolegang på bosted
- Dagbehandlingstilbud
- Skolegang på specifikke tilbud til elever med autismespektrumforstyrrelser.

Registeranalysen gennemført af STUK viser, at størstedelen af eleverne (63,1 %) på de frie fagskoler har grundskole som senest registrerede skoletype. 22,0 % af eleverne har 10. klasse som senest registrerede skoletype, mens en mindre andel af eleverne på de frie fagskoler kommer fra andre uddannelsesstilbud, som eksempelvis forberedende uddannelser (4,2 %) eller ordinære gymnasiale uddannelser (6,8 %).

På tværs af de forskellige linjer og ambitionsniveauer er 65,4 % af eleverne begyndt på en fri fagskole direkte efter grundskolen, dvs. inden for ét år. Godt 30 % (34,6 %) af eleverne på de frie fagskoler har derimod haft et tidsrum på mere end et år mellem grundskolen og opholdet på den fri fagskole.

5.2.1 Ofte faglige udfordringer og nederlag i bagagen

Af registeranalysen gennemført af STUK fremgår det, at eleverne på de frie fagskolelever har opnået lavere faglige resultater, før de startede på skolen, end andre 10. klasselever. Det gælder både i nationale tests og folkeskolens prøver. Kun knap halvdelen af alle frie fagskoleelever (48,6 %) har bestået dansk og matematik i deres tidligere 9.-klasseprøve i grundskolen. STUK har konkluderet, at elevgrundlaget på de frie fagskoler har ”et væsentligt andet og svagere fagligt udgangspunkt, end andre 10. klasse-elever”. Dette afspejles i EVA’s kvalitative analyse, der præsenteres nedenfor.

En væsentlig del af eleverne er unge, der ikke har bestået folkeskolens afgangseksamen og/eller ikke er vurderet uddannelsesparate. Nogle elever har desuden oplevet afbrudte forløb i enten grundskole eller under ungdomsuddannelse. I citatet nedenfor fortæller en af de interviewede elever fra *Game Design* om det forløb, der ledte frem til, at han startede på den frie fagskole midt i et skoleår:

Det hele startede med, at jeg stoppede på min uddannelse oppe i Næstved, for det gik ikke særlig godt. Jeg havde kigget på et gymnasie, som jeg gerne ville gå på, men jeg skulle bruge mine eksaminer for at kunne melde mig til gymnasiet. Jeg bor her i [by], og jeg har nogle venner her. To af dem gik på skolen, og så tænkte jeg, at jeg måske kunne tage noget her og så også være lidt ude fra hjemmet, for jeg sad hjemme i omkring fem måneder efter, at jeg stoppede, og det var lidt meget. Så kom vi ned, og de kunne heldigvis tage mig hurtigt ind, og så begyndte jeg bare at være en del af skolen.

Elev

Flere elementer i elevens fortælling er karakteristiske for en stor del af eleverne på de frie fagskoler. For det første har eleven ikke bestået folkeskolens afgangseksamen, som er nødvendig for at komme videre på gymnasiet. For det andet er der tale om en elev, der har afbrudte skoleforløb bag sig. For det tredje har eleven haft en periode hjemme og har brug for at opleve et miljøskifte.

Nogle frie fagskoleelever har været i specialklasser, mens andre ifølge lærere og ledere har oplevet faglig og social mistrivsel i den almene folkeskole. Et kendetegn ved en del af eleverne er altså, at de af forskellige årsager har haft det svært i den almindelige folkeskole, hvilket en lærer beskriver på følgende måde:

Vi har elever, der har diagnoser, dem der har haft dårlige oplevelser med folkeskolen, dem der har dårligt selvværd, altså alt hvad der findes af forskellige udfordringer, som unge kan have, dem har vi her. Det, de har til fælles, er, at de gerne vil de praktiske fag, de vil gerne arbejde med hænderne, og så mangler de lidt for at blive uddannelsesparate.

Lærer

I interviewene bliver der desuden peget på, at en del af eleverne ikke har trivedes i den boglige undervisning og har manglet en praktisk tilgang til at lære. Manglende faglig trivsel har ifølge skolerne betydet, at en del af eleverne har oplevet, at de ikke var gode til at lære og derfor har behov for at få genetableret deres faglige selvtillid ved at lære gennem en praktisk baseret tilgang. En række af de interviewede elever beskriver tilsvarende, at de på deres tidligere skoler har haft ”svært ved at sidde stille”, og at den praktiske undervisning og variationen er vigtig for dem. Ledelse og lærere beskriver desuden, at mange af de unge er prægede af skoletræthed og har oplevet mange faglige nederlag i forbindelse med deres skolegang. Nogle har lidt af decideret skolevægning, og registeranalysen gennemført af STUK viser da også, at det gennemsnitlige fravær i folkeskolen blandt de frie fagskoleelever er højere (10,7 %) end for andre 10. klasseelever (7,5 %).

Af registeranalysen gennemført af STUK fremgår det, at ved sammenligning mellem de frie fagskoleelever og andre 10. klasseelever, er der ikke forskel i trivselsvariable fra elevernes seneste folkeskoleår. Den kvalitative analyse viser, at for en del af eleverne har deres tidligere skoleforløb været præget af mistrivsel og udfordringer. Eleverne fortæller blandt andet om mobning, følelsen af at være anderledes, og at de ikke har følt, at de hørte til i deres skole. Nogle elever drager som i citatet nedenfor eksplicitte sammenligner mellem tidligere skoler og den frie fagskole.

Det er den første skole, hvor jeg føler, at jeg hører til. Jeg har altid følt mig udenfor og har ikke passet ind. Og så kom jeg derned og så følte jeg, at jeg passede ind, og jeg følte, at folk godt kunne lide mig og gerne ville være sammen med mig. Det har jeg ikke følt på nogen skoler før. Så det er mega fedt.

Elev

På nogle skoler er elevgrundlaget meget differentieret, mens det på andre skoler – særligt de to specialskoler og skolen, der udelukkende har dagelever – er mere homogent. Enkelte af de frie fagskoler har et mere ressourcestærkt elevgrundlag. Her har eleverne ikke haft faglige vanskeligheder på samme niveau som beskrevet ovenfor. Eksempelvis vurderer én af skolerne, at 40 % af deres elevgrundlag består af fagligt stærke elever, og at kun 20 % af eleverne har faglige udfordringer. En anden skole peger på, at en del af deres elever ofte er fagligt stærke på kreative og praktiske områder, men har haft det svært med det boglige stof i folkeskolen. I den anden ende af spektret er de to specialskoler, hvor der udelukkende optages elever fra specialtilbud. Disse elever går typisk på den frie fagskole som en del af en STU.

5.3 Elevernes sociale og etniske baggrund

Eleverne på de frie fagskoler kommer fra forskellige sociale baggrunde. Nogle skoler har elever fra udsatte familier, mens andre har en elevgruppe, der er meget blandet.

5.3.1 En blandet elevgruppe, men overrepræsentation af unge med personlige og sociale udfordringer

De fleste skoler har en vis bredde i elevgrundlaget, hvilket ifølge skolerne både er en styrke og en udfordring – en styrke, fordi det blandede elevgrundlag giver eleverne nogle erfaringer med at møde unge med andre livsvilkår og baggrunde end dem selv, men en udfordring, fordi nogle elever netop kan have svært ved at forstå, at der skal tages særlige hensyn til andre end dem selv. Cirka 25 % af eleverne er visiteret til en STU. For denne gruppe gælder nogle særlige vilkår, der belyses senere i dette kapitel.

Ledelse og lærere beskriver i de kvalitative interview, at elevers nuværende sociale udfordringer både kan være knyttet til en svær skoletid og have rod i en udfordret eller social udsat baggrund. Blandt eleverne på de frie fagskoler er der således en overrepræsentation af elever, som modtager sociale forebyggende foranstaltninger. Registeranalysen gennemført af STUK viser, at 23,7 % af alle frie fagskoleelever har modtaget en forebyggende foranstaltning. Til sammenligning gælder det 9,0 % af andre 10.-klasseelever. Ligeledes er der blandt de frie fagskoleelever en overrepræsentation i andelen, der har været anbragt uden for hjemmet. Det gælder 6,6 % af fagskoleeleverne, mens det kun gælder 2,6 % af andre 10.-klasseelever.

Ledelse og lærere peger desuden på, at en række af deres udfordrede elever ikke nødvendigvis har en diagnose, men alligevel har væsentlige sociale, faglige eller personlige udfordringer. Eksempelvis har nogle elever oplevet så væsentlige sociale udfordringer – enten i hjemmet eller i skolen – at det ifølge skolens pædagogiske personale har hindret deres faglige og sociale udvikling. Skolernes

eksempler spænder fra vanskelige familieforhold med eksempelvis psykisk sygdom eller misbrug hos forældre, til kriminalitet, misbrug, selvværdproblematikker og mobning. Det er dog væsentligt at bemærke, at der ikke nødvendigvis er sammenhæng mellem elevernes udfordringer og deres sociale baggrund. Flere forstandere peger på, at de også har elever fra ressourcestærke hjem, hvis udfordringer ikke handler om en socialt udsat baggrund, men eksempelvis om psykiske udfordringer i form af manglende selvværd, relationelle udfordringer og angstrelaterede problematikker. Mange af de unge kommer med en lav grad af tillid til voksne og har vanskeligt ved at se sig selv gennemføre et uddannelsesforløb.

En af de interviewede elever er et eksempel på en ung, der i en årrække har været anbragt uden for hjemmet. I citatet nedenfor beskriver eleven afsættet for at vælge en fri fagskole. Eleven peger på, at den frie fagskole markerer et skifte fra at have boet på opholdssted i en årrække til nu – med elevens egne ord – at skulle ”ud i samfundet igen”:

Jeg valgte at gå her, fordi jeg skulle øve mig i at komme ud i samfundet igen efter de her fem år i bobleplast. Og så syntes jeg, at det virkede som et virkeligt fedt sted. (...) Valget for mig var enten at komme på efterskole eller på et andet opholdssted, hvor kommunen valgte, at jeg skulle herhen.

Elev

For nogle elever er en sagsbehandler i deres hjemkommune med til at vælge en fri fagskole, hvis sagsbehandleren vurderer, at det vil være godt for eleven at blive placeret i nye rammer væk fra hjemmet eller et tidligere bosted.

5.3.2 Få elever med anden etnisk herkomst end dansk

Andelen af elever med anden etnisk herkomst end dansk er lavere på de frie fagskoler end blandt andre 10. klasseelever. Registeranalysen gennemført af STUK viser, at 93,5 % af alle frie fagskoleelever er af etnisk dansk herkomst. Blandt andre 10.-klasseelever er andelen med etnisk dansk herkomst 89,7 %. Den kvalitative analyse viser, at nogle skoler i skoleåret 2019/20 har elever af anden etnisk herkomst end dansk. Det er overvejende elever fra rigsfællesskabet eller skandinaviske lande. En enkelt skole har ofte elever fra andre nordeuropæiske lande og nogle har enkelte erfaringer med at optage elever med indvandrer- eller efterkommerbaggrund. Forstanderne peger på, at de gerne så en højere andel af unge med anden etnisk baggrund end dansk på de frie fagskoler, fordi kostskolemiljøet kan skabe gode muligheder for integration, men de vurderer, at det af kulturelle årsager kan være svært at tiltrække den målgruppe til et kostskoleophold.

5.4 Unge med særlige udfordringer kræver opmærksomhed i rekrutteringen

Blandt eleverne på de frie fagskoler er der en overrepræsentation af elever med psykiske og handikaprelaterede diagnoser. Registeranalysen gennemført af STUK viser, at 11,9 % af eleverne har en psykisk diagnose, mens der for andre 10.-klasseelever er tale om 4,5 %. Næsten en tredjedel af alle

frie fagskoleelever (29,3 %) har en handicaprelateret¹¹ diagnose, mens der for andre 10.-klasseelever er tale om 10,0 %. Blandt de diagnosticerede elever er der hyppigst tale om angst (9 %) og autismespektrumforstyrrelser (ASF) (14,1 %). Skolerne nævner desuden OCD, ADHD, spiseforstyrrelser, ordblindhed, diabetes og udviklingsforstyrrelser som eksempler på diagnoser hos elever på de frie fagskoler.

Størstedelen af skolerne optager kun elever, der ligger inden for et normalspektrum på IQ-skalaen, mens de to specialskoler eksempelvis også har elever med generelle udviklingsforstyrrelser eller omfattende kognitive vanskeligheder. Gennemgående beskriver forstanderne, at de som udgangspunkt ikke afviser elever, men at de gør meget ud af at sikre sig, at skolen er det rigtige tilbud til eleven, og at elevens udfordringer ikke er større, end at skolen kan arbejde med eleven. Forstanderne forklarer, at deres ønske er at undgå, at opholdet bliver et nederlag for eleven, hvilket belyses i nedenstående citat:

Vi siger ikke nej, men vi påpeger, at det vil give et nederlag for eleven, hvis de har de [udadreagerende] udfordringer. Kommunerne ved godt, at de elever ikke vil fungere godt her – vi kan ikke have både dem og vores nuværende målgruppe. Man kan ikke være god til det hele.

Forstander

Konkret beskriver flere forstandere, at skolen ikke nødvendigvis er det bedste tilbud til særligt udadreagerende unge med ADHD. På nogle af skolerne vurderer forstanderne desuden, at elevgrundlaget er for sårbart til, at skolen kan rumme elever med en misbrugshistorik og deraf følgende risiko for tilbagefald, salg af stoffer mv. Skolerne er derfor opmærksomme på at skabe det gode match mellem eleverne og skolen, hvilket belyses i det følgende afsnit.

5.4.1 Fokus på at skabe gode match mellem skolen og eleverne

Skolernes rekruttering af elever sker ofte gennem netværk på lokale grundskoler og specialskoler, den kommunale ungevejledning, sagsbehandlere og andre aktører, som kender skolernes tilbud og tidligere har haft succes med at anbefale en fri fagskole til unge. Rekrutteringen foregår også via messer, åbent hus-arrangementer og oplæg på skoler.

I forbindelse med optagelse på en fri fagskole inviterer skolerne i vid udstrækning elever og forældre eller værge til en samtale og rundvisning på skolen. Dette sker for at forventningsafstemme og give eleven mulighed for at træffe et velinformeret valg. Nogle skoler sender spørgeskemaer ud i forbindelse med optag for at få information om elevernes faglige, personlige og sociale kompetencer og udfordringer. Som udgangspunkt starter eleverne på skolen ved skolestart i august, men enkelte skoler har løbende optag, og hermed kan de gribe nogle af de elever, som falder fra andre tilbud i løbet af året. Skolerne har frit optag, men de arbejder målrettet mod at sikre et godt match mellem skolen og eleven. Nogle skoler arbejder med en målgruppe, der ikke har brug for særlig støtte, mens andre skoler primært arbejder med de særligt sårbare og udsatte grupper af elever, som har behov for både faglig og personlig støtte i hverdagen.

11 Jf. registeranalysen gennemført af STUK (2020) s. 38: "Handicaprelaterede diagnoser består af ADHD, Autismespektrum, Cerebral parese, Epilepsi, Muskelsvind, Erhvervet hjerneskade, Udviklingshæmning, Downs, Sklerose. Se Socialpolitisk Redegørelse 2019 for fuld definition af handicaprelaterede diagnoser."

6 Frie fagskolars pædagogik

Dette kapitel belyser de frie fagskolars pædagogiske tilgange til arbejdet med eleverne. Afsnit 6.1 rummer tre underafsnit, der hver især tegner et billede af fremherskende pædagogiske tilgange på de frie fagskoler. Afsnit 6.1.1 belyser skolernes relationsarbejde, der betegnes som en grundsten i arbejdet med at motivere og støtte elevernes udvikling. Afsnit 6.1.2 beskriver, hvordan der på en del af de frie fagskoler arbejdes med at sætte mål for elevernes faglige, personlige og sociale udvikling. I afsnit 6.1.3 belyses skolernes arbejde med at understøtte den enkelte elev gennem små hold og individuel tilpasning af undervisningen. Endelig belyser afsnit 6.1.4 det centrale begreb *gøremålsundervisning*, som danner grundlag for skolerne og Foreningen af Frie Fagskolars udviklingsarbejde og inspirerer til kobling mellem teori og praksis i undervisningen.

Kapitlet bygger primært på data fra kvalitative interview med ledelse, lærere og elever.

6.1 Pædagogiske tilgange på de frie fagskoler

Selvom skolerne som beskrevet har forskellige profiler, tegner der sig et billede af en række fælles pædagogiske tilgange på tværs af de frie fagskoler. Disse pædagogiske tilgange anvendes på tværs af ambitionsniveauer og branchelinjer. Fælles for skolerne er, at de stræber mod at hjælpe eleverne til at blive parate til at deltage i samfundet på en måde, der så vidt muligt tager højde for den enkelte elevs udgangspunkt, muligheder, behov og udfordringer.

I det følgende beskrives de fire pædagogiske tilgange på de frie fagskoler, der er identificeret i data-materialet:

- Fokus på det relationelle
- Individuelt fokus på udgangspunkt, udviklingsmål og progression
- Små hold og tilpasninger af undervisningen som forudsætning for trivsel og faglig udvikling
- Gøremålsundervisning.

6.1.1 Fokus på det relationelle

En afgørende tilgang i de frie fagskolars pædagogiske arbejde handler om at fokusere på relationsdannelse mellem hhv. lærere og elever og elever imellem. Skolernes arbejde med eleverne bygger ifølge de interviewede lærere i høj grad på, at lærerne etablerer anerkendende relationer til eleverne. Målet er at kunne møde eleverne der, hvor de er, og i beskrivelser af deres pædagogiske tilgang benytter lærerne sig af ord som "tålmodighed", "passende krav", "grænsesætning", "tillid", "anerkendelse", "fællesskab" og "rummelighed". Ved at lære eleverne at kende får lærerne indblik i

elevernes interesser, drømme, muligheder og udfordringer. Lærerne beskriver, at relationen til eleven er afgørende for at kunne understøtte elevens faglige, personlige og sociale udvikling og kunne sætte ind, når der opstår udfordringer af faglig eller personlig karakter.

For det første beskriver lærere i interviewene, at det er en væsentlig opgave at styrke elevernes selvtillid. De beskriver, at det kræver en positiv og anerkendende tilgang til eleven så elevens selvtillid gradvist bygges op, og eleverne oplever motivation for skolearbejdet. Eleverne beskriver, at de oplever, at lærerne lytter mere til dem, end de har været vant til fra andre skolesammenhænge, og at lærerne på den frie fagskole udviser forståelse og hjælper dem, hvis eleverne har det svært – både fagligt og socialt.

For det andet beskriver lærerne, at de arbejder med at skabe et trygt læringsrum, hvor der er plads til at begå fejl, og at de har fokus på, at der dannes rummelige fællesskaber med plads til forskellighed. Mange af eleverne har oplevet, at de ikke passede ind, og at der ikke var plads til dem i fællesskabet, og de sætter deres tidligere skoleoplevelser i kontrast til det fællesskab, de har oplevet på den frie fagskole:

Man kan komme herind med sine egne små 'særheder', uden at man, ligesom på andre efterskoler, bliver stemplet for det, fordi man ikke er ligesom alle andre. Vi har mere fællesskab her. Vi har stadig nogle af de der små gruppe af, hvem der snakker sammen, men alle snakker sammen alligevel og er sammen.

Elev

For det tredje beskriver lærere i interviewene, at funktionen som kontaktlærer er en væsentlig ramme for det pædagogiske arbejde med eleverne. Kontaktlæreren har typisk løbende samtaler med eleven og udfylder i et vist omfang rollen som reserveforælder', der både skal kunne agere støttende skulder i svære tider, men også stille krav til eleven.

I interviewene beskriver eleverne eksplicit, at de oplever, at lærerne og relationen til lærerne på den frie fagskole adskiller sig fra mange af de lærere, de tidligere har mødt. Et par af disse perspektiver er gengivet nedenfor.

Jeg føler, at jeg kan komme og sige det til lærerne, hvis der er et eller andet. Jeg føler ikke, at jeg skal være bange for at komme og sige det, hvis jeg har det dårligt eller har brug for at snakke. Jeg har altid været bange for at komme til lærerne og sige, at jeg havde det dårligt. Men det skal man ikke være her, for det er ligesom om, at lærerne er ens venner.

Lærerne tager sig tid til at hjælpe. Så det er meget anderledes for mig. Og hvis man er ked af det, kommer lærerne og vil hjælpe til og snakke med én om det. På andre skoler er det ikke altid, at de har mulighed for det, fordi man er så mange.

6.1.2 Individuelt fokus på udgangspunkt, udviklingsmål og progression

I dette afsnit belyses det andet element af de frie fagskoler pædagogiske tilgange. Det handler om, hvordan de frie fagskoler arbejder med at sætte mål for elevernes faglige, personlige og sociale udvikling. En central del af arbejdet med elever er på de fleste af de frie fagskoler et relativt omfattende og struktureret arbejde med individuelle mål, der tager afsæt i et samlet billede af elevens faglige, sociale og personlige udfordringer, muligheder og trivsel.

Interviewene med ledelse og lærere tegner et billede af, at begge parter ser den personlige, sociale og faglige udvikling hos eleverne som tæt forbundne. Hver elev kommer med forskellige forudsætninger og udfordringer, som både har personlig og faglig karakter, og ledelse og lærere beskriver, at det er afgørende med et tværgående fokus på elevens udvikling. Som en lærer beskriver i nedenstående citat, tager det pædagogiske arbejde afsæt i at arbejde med elevens faglige udvikling og trivsel – fordi faglig udvikling og trivsel vurderes at være så tæt forbundne, at det ikke er muligt at skabe det nødvendige faglige løft uden at se på, hvilke andre udfordringer eleven har med sig:

Det er ofte sådan i folkeskolen, at eleverne bliver vurderet på de faglige, sociale og personlige kompetencer. Når vi får nogle, der er fagligt udfordrede, så bunder det ofte i, at de har været udfordret personligt og/eller socialt. Så når man graver lidt i det og siger 'der er nogle ting her, som vi kan styrke, og som vi kan få plads til', så giver det rum og overskud til at kunne flytte sig fagligt. [...] Vi kan ikke tage udgangspunkt i, at 'her er én, der bare skal løftes fagligt' eller 'her er én, der bare skal lære at være social, så kører det hele'. Det spiller selvfølgelig ind, og har de været udfordrede på det ene, så er det højst sandsynligt noget, der er en problematik hen over de tre kompetencer.

Lærer

Afsættet for at arbejde med elevens udvikling vil ofte være elevens fremtidsdrømme og perspektiver på, hvad eleven ønsker at opnå med opholdet på den frie fagskole. Lærere og ledelser lægger vægt på, at en del af arbejdet med eleverne indebærer, at eleverne reflekterer over og bliver bevidste om deres eget liv, udvikling og fremtid, og at den proces allerede begynder, når skolen møder eleven første gang. En del af processen handler ifølge lærerne om at operationalisere udviklingsmålene, så de ikke er for abstrakte, men nedbrydes i overkommelige delmål, som gør progressionen tydelig for eleven. Erfaringen blandt ledelse og lærere er, at ved at dele målet op i små elementer får skolen skabt en trivselsmæssig udvikling hos eleven, og målene realiseres bedst ved at have fokus på de små succeser og fejre dem undervejs. I nedenstående citat giver en elev et eksempel på, hvordan lærerne hjælper hende igennem opgaver, som hun fortæller, at hun tidligere ville have givet op i forhold til:

Jeg har det meget med at give op nogle gange, og der har lærerne bare en teknik, der gør, at de får mig til at lave det alligevel. For jeg har det meget med, at 'jeg kan ikke finde ud af det, og jeg giver op nu, jeg kan ikke mere, jeg vil ikke mere'. Men alligevel får de bare med en eller anden teknik fanget mig ind, så jeg bare får det lavet alligevel. Vi havde fx, hvor vi skulle skrive en analyse af et eventyr, og så var jeg sådan 'det kan jeg ikke, og jeg vil ikke', men så sagde min dansk-lærer: 'Ej, men du kan lige prøve at skrive en sætning om det her', og så blev han bare ved med at sige det flere gange, for han vidste, at jeg ville gøre det til sidst.

Elev

I interviewene gives desuden en række eksempler på, hvilke mål der arbejdes med på skolerne. I tekstboksen nedenfor er gengivet en række eksempler på sociale, personlige og sociale udviklingsmål.

Eksempler på udviklingsmål

- *Socialt udviklingsmål: At kunne spise i spisesalen.* Nogle elever kan ikke håndtere at være sammen med 60 andre elever, når de starter på skolen. Det første mål kan derfor være at komme ind og hente maden i spisesalen. Det næste mål kan derefter være at sidde i spisesalen tæt på døren.
- *Personligt udviklingsmål: At blive mere selvstændig og udadvendt.* For nogle elever kan det særligt i begyndelsen af opholdet være svært at møde nye mennesker. Et mål kan derfor være at prøve at blive på skolen en weekend, tage kontakt til en anden elev, man ikke før har talt med, at deltage i fritidsaktiviteter på fællesområderne eller deltage i en spilaften med andre elever.
- *Personligt udviklingsmål: At gennemføre almene morgenrutiner.* Nogle af eleverne har forud for deres ophold på skolen haft uhensigtsmæssige vaner, som skolen forsøger at ændre. En række mål kan derfor være at stå op og spise morgenmad på et bestemt tidspunkt, at gå i bad om morgenen eller på anden vis forbedre sin personlige hygiejne.
- *Fagligt udviklingsmål: At arbejde med, at det er ok at prøve noget nyt og at fejle.* Mange af de eleverne kommer med en række faglige og sociale nederlag, hvilket betyder, at de kan have svært ved at gå i gang med nye typer af opgaver. Et mål kan derfor være at skulle holde en fremlæggelse, lave et interview eller deltage aktivt i gruppearbejde.

Eleverne er selv med til at sætte mål, og det sker i et samarbejde med deres kontaktlærer eller lignende, der typisk er primær tovholder i forhold til arbejdet med mål for elevens udvikling, men får input fra elevens andre lærere. Kontaktlæreren og eleven drøfter og evaluerer løbende, hvordan det går med de forskellige kortsigtede og langsigtede mål.

Det løbende og tætte arbejde med elevernes trivsel, læring og udvikling muliggør løbende justeringer, kravtilpasninger og nye udfordringer – både i og uden for undervisningen. Samtidig danner arbejdet med mål grundlag for, at eleverne opnår succeser – både faglige og personlige – som betyder, at de tør blive ved med at udfordre sig selv og får genopbygget det selvværd, som mange af dem ifølge lærere og ledelse mangler.

I interviewene har eleverne selv sat ord på udbyttet af nogle af de mål, de har arbejdet med i løbet af skoleåret på den frie fagskole, og disse er gengivet nedenfor.

Jeg har lært at snakke til folk igennem de ting, vi har lavet på skolen. Mange gange bliver vi pludseligt sat i en gruppe med nogle, vi aldrig har snakket med før, for jeg har ikke snakket med alle, for jeg er meget indelukket. Så jeg er bare blevet kastet ud i at snakke med folk, jeg ikke kender, og på den måde blevet mere åben over for andre.

Jeg turde ikke tage toget alene, før jeg startede på skolen. Det tør jeg nu. Jeg tør mange flere ting nu. Jeg er ikke så afhængig af, at min mor eller en eller anden skal køre mig.

Vi satte et mål med, at jeg skulle prøve at lave opgaverne, for jeg har haft svært ved at komme i gang med opgaverne. Og jeg nåede faktisk at aflevere opgaver, inden alt det her Corona kom, og det er jeg ret stolt af, at jeg gjorde, for det har jeg aldrig rigtigt gjort på nogle skoler før. Jeg har altid sneget mig udenom.

Som det fremgår af elevcitaterne ovenfor, er der tale om forskellige konkrete mål, der på forskellig vis understøtter elevens evne til at håndtere en hverdag i et uddannelses- og arbejdsliv med faglige krav, praktiske udfordringer og sociale interaktioner.

I dette afsnit er den skitserede strukturerede tilgang til mål beskrevet som en fælles pædagogisk tilgang, fordi størstedelen af de frie fagskoler benytter sig af en sådan praksis. På enkelte af skolerne – typisk dem med de mest ressourcerstærke målgrupper – arbejder man mindre struktureret med elevens udviklingsmål. Man arbejder dog fortsat med at styrke både faglig og personlig udvikling hos eleverne, ligesom man benytter sig af de faglige mål, der er knyttet til elevens fag og klasse-trin.

6.1.3 Små hold og tilpasninger af undervisningen som forudsætning for trivsel og faglig udvikling

Et tredje element i de frie fagskolars pædagogiske tilgange handler om, at undervisningen i udstrakt grad tilpasses elevernes behov. Rammerne for undervisningen på de frie fagskoler adskiller sig fra mange andre uddannelsesinstitutioner ved muligheden for at etablere små, niveauinddelte hold på 10-12 elever – nogle gange med to lærere på holdet. Lærere beskriver, at de tilpasser undervisningen til den enkelte elevs faglige niveau og udfordringer. Samtidig er der fokus på progression, og for en del elever er lærernes ambition at skabe udvikling ud fra det gældende udgangspunkt frem for fastlagte mål for faget. Ofte er eleverne på årgangen niveauinddelt på tværs af tilhørsforhold til linjer/ambitionsniveauer og branchelinjer. I citatet nedenfor beskriver en lærer, hvordan fleksibel holdinddeling muliggør tilpasning og hensyn til eleverne – både i forhold til faglige og personlige udfordringer. Lærerne vurderer, at eleverne profiterer af de små, niveauinddelte hold, fordi de muliggør den nødvendige undervisningsdifferentiering og individuel tilpasning af undervisningen. Det fortæller en lærer om i nedenstående citat:

Det, der er godt ved det system, er, at man hele tiden kan vurdere, om eleven passer på det her trin, eller om man lige skal rykke et trin op eller ned, for at man kan få eleven til at følge med i undervisningen. Der er også elever med angst, som nogle gange kræver, at man ikke er for mange i en klasse. Derfor skal vi hele tiden nivellere rundt, og sige 'her kan vi sige 15, men nu er vi nødt til at være fem, fordi der er nogle, hvor vi må tage hensyn'. Så det er jo de specielle hensyn, som vi er nødt til at have forrest hele tiden. Ellers er der ingen undervisning. Det er ikke altid det faglige niveau, der er begrundelsen for valg af hold.

Lærer

De små hold og niveaudeling har ifølge ledelse og lærere en væsentlig betydning for at kunne løfte eleverne fagligt og socialt. Den enkelte elevs deltagelse i faget vil ofte have karakter af en individuel udviklingsproces, fordi eleverne har meget forskellige afsæt og ønsker for deres udvikling.

Organiseringen af undervisningen indebærer en høj grad af fleksibilitet, og elever kan eksempelvis skifte hold, hvis niveauet på holdet enten er for højt eller for lavt. I interviewene giver lærere eksempler på, at ændringer i rammerne for undervisningen kan være et vigtigt værktøj i at sikre trivsel og undgå frafald. Eksempelvis kan en elev lave en aftale om ekstra luftpauser i løbet af dagen, eller eleven kan midlertidigt få mulighed for at trække sig fra fællesskabet og gå ind på sit værelse. Andre eksempler handler om at skifte branchelinje eller skære i antallet af boglige fag med henblik på at skabe mere overskud til at fokusere på færre fag eller arbejde med andre problematikker.

De interviewede elever beskriver, at de oplever, at lærerne og undervisningen adskiller sig fra det, de tidligere har mødt. For det første vurderer eleverne, at de får mere ud af undervisningen, da niveaudelingen betyder, at eleverne på holdet kan få glæde af hinanden fagligt. For det andet beskriver elever, at de oplever, at lærerne på de frie fagskoler ofte kan hjælpe dem til at forstå en faglig problematik ved at forklare indholdet på nye måder eller skabe koblinger til den praktiske undervisning på branchelinjen. For det tredje peger eleverne på, at de små hold indebærer, at der er mere tid og hjælp til den enkelte elev. I nedenstående figur er gengivet et par elevperspektiver på rammen for og udbyttet af undervisningen på den frie fagskole:

Der er meget forskel [på andre skoler og på den frie fagskole]. Fx på mine tidligere skoler, der har det været svært for mig at koncentrere mig i timerne, og jeg har ikke fået den hjælp, jeg skulle have. Jeg har altid siddet og rakt hånden op i en hel time, mens læreren bare er gået rundt til alle de andre elever, der ikke rækker hånden op. Men her på skolen behøver jeg ikke række hånden op, for her kommer læreren ned til mig og spørger "kan du godt det her? Har du brug for hjælp?"

Nu har jeg haft meget svært ved at gå i folkeskole, fordi jeg har nogle skolemæssige problemer, i og med at jeg er ordblind. Når man kommer herop på skolen, bliver vi niveauinddelt. Det vil sige, at os, der ikke er så gode, vi bliver samlet sammen, dvs. vi er ca. på samme niveau. Vi bliver inddelt på tre forskellige hold: De ikke så gode, de middel og så de gode. På den måde får vi meget mere ud af undervisningen. Os, der er mindre gode, vi kan følges ad og blive bedre sammen i stedet for, at vi skal blive hakket ned af de gode elever. Man kan sidde og selv føle sig som en af de gode, fordi der er alligevel noget, som man kan svare på. På den måde kan man mærke meget forskel på folkeskolen og på skolen her.

Afsættet for organiseringen af undervisningen i små hold er at tilpasse undervisningen til elevernes faglige niveau, så de får blik for deres eget potentiale og får de bedste rammer for at udvikle sig. Organiseringen beskrives eksempelvis gennem udsagnet ”vi skal behandle dem alle forskelligt for at behandle dem ens”, mens en anden forstander beskriver det på følgende vis:

Det er proces frem for alt og villighed til at justere ind i forhold til, hvad der er behov for. Vi tilpasser skolen til eleven – det er ikke eleven, der skal passe ind her. Der er ikke noget, der hedder, at eleven ikke passer ind, så må vi få skolen til at passe til eleven.

Forstander

At skolen skal passe til eleverne kan som beskrevet både handle om organisering og rammer, men på nogle skoler arbejder man også med en udstrakt grad af tilpasning i indholdet af undervisningen. Dette skitseres i afsnittet nedenfor.

Inddragelse motiverer

På baggrund af interview med lærerne tegner der sig et billede af, at man på nogle frie fagskoler i udstrakt grad bruger tilpasning af indholdet i undervisningen som et pædagogisk element, der kan understøtte elevernes motivation. En række lærere sætter eksempelvis ord på, hvordan de tager udgangspunkt i den elevgruppe, der starter på skolen. Det indebærer, at der som udgangspunkt ikke er fastlagt konkrete temaer for fagets indhold. I stedet starter læreren undervisningen med en brainstorm med eleverne, og sammen får de idéer til, hvad lærer og elever skal beskæftige sig med i løbet af året. Valget af temaer knytter sig til vejledningerne for fagets indhold og mål, men tematikkerne vil ofte være nye for læreren.

6.1.4 Gøremålsundervisning

Et fjerde element i de frie fagskoler pædagogiske tilgang er det, de frie fagskoler og Foreningen af Frie Fagskoler kalder *gøremålsundervisning*. De frie fagskoler brander sig selv som en praktisk orienteret skoleform, som er målrettet elever, der har brug for at supplere boglig undervisning med praktisk undervisning, hvilket sker med afsæt i netop *gøremålsundervisning*. De frie fagskoler beskriver selv konceptet på denne måde:

Gøremål på en fri fagskole er praktiske og håndgribelige opgaver, der giver eleverne konkrete handlekompetencer i hverdagen samtidig med, at eleven udvikler nødvendige uddannelses- og erhvervsorienterede kompetencer. Fx håndgribeliggøres mål og rumfang, når eleven får en tommestok eller et decilitermål i hånden.

Beskrivelse af frie fagskoler, sekretariatet for Foreningen af Frie Fagskoler

Læringsteoretisk finder *gøremålsundervisningen* inspiration fra læringsteoretiker og filosof John Dewey's koncept om ”learning by doing” og knytter sig til, hvad der i dele af uddannelsesfeltet omtales som det debatterede og ikke klart definerede ”praksisfaglighed”. Ambitionerne for *gøremålsundervisning* knytter sig i varierende grad til både undervisningen på branchelinjerne, valgfag og de boglige fag. Foreningen og de frie fagskoler har en ambition om at medvirke til at højne de praktiske fags anseelse i samfundet og skabe mulighed for, at flere unge kan få mulighed for at lære og udvikle sig gennem praktiske tilgange og opgaver. Af Foreningen af Frie Fagskoler italesættes de frie fagskoler som ”erhvervslivets kostskole”. Branchelinjerne er som nævnt knyttet til konkrete erhverv, og i forlængelse heraf peger flere af lærerne fra branchelinjerne på, at deres ambition er at ”skabe gode lærlinge til industrien”. Med dette henviser de til unge mennesker, der kan gebærde sig på en arbejdsplads, som har et fagligt kendskab til erhvervet, og som er i stand til at tage ansvar for sig selv og andre. Samtidig er de frie fagskoler som skoleform målrettet elever, der brug for en

ny og mere praktisk måde at lære på. Visionen er, at elever på en fri fagskole kan få en positiv skoleoplevelse med en kombination af boglige og praktiske fag. Det er disse ambitioner, der danner afsæt for udviklingen af gøremålsundervisning.

I det følgende belyses først, hvordan skolerne konkret arbejder med gøremålsundervisning, og dernæst præsenteres lærerne, eleverne og ledelsernes vurderinger af elevernes udbytte af gøremålsundervisningen.

Gøremålsundervisning i praksis

Til at understøtte arbejdet med gøremålsundervisning har skolerne og sekretariatet udviklet en "gøremålsværktøjskasse" i form af en række "gøremålsdogmer" gengivet i figuren nedenfor. De ni dogmer uddybes ikke yderligere enkeltvis, men i afsnittet gives konkrete eksempler på, hvordan de frie fagskoler arbejder med gøremålsundervisning.

TABEL 6.1

Frie Fagskolars gøremålsværktøjskasse – ni dogmer

9 dogmer	Eksempler
Virkelighedsnær undervisning	Vi laver jobansøgninger til virksomheder.
Ud af huset	Vi bruger omgivelserne og samarbejder med virksomheder for at skabe sammenhæng til det virkelige liv uden for skolen.
Ind i huset	Vi inviterer erhvervslivet ind som gæstelærere til masterclass.
Sæt kroppen i spil	Vi bygger, syr og rører i gryder, mens vi lærer at måle, veje og læse.
Skabe produkter	Vi svejser i metal i matematik og laver film om spændende emner.
Gør noget for nogen	Vi læser aviser for de ældre på plejehjemmet i samfundsfag og laver mad til hjemløse.
Tværfaglige projekter	Vi laver emne- og temauger og tænker alle fag ind i skabelse af produkter.
Praksisfællesskaber	Vi lærer at gøre brug af hinanden, når vi samarbejder om konkrete opgaver i undervisningen og får venner for livet.
Inddrag erhvervsliv og foreningsliv	Vi integrerer lokale foreninger og virksomheder i konkrete forløb, som fx reklamefremstød.

Kilde: Gengivet fra materiale fra Foreningen af Frie Fagskoler.

Gøremålsundervisningen beskrives som en virkeligheds- og anvendelsesorientering, der så vidt muligt skal præge både den praktiske linjefagsundervisning og de boglige fag, så der skabes bro mellem teori og praksis. Sigtet med gøremålsundervisningen er at fange elevernes interesse og motivation for faglig udvikling. Det indebærer blandt andet at relatere og oversætte den boglige undervisning til noget konkret, så eleverne oplever det, de skal lære, som meningsfuldt. Ambitionen er således, at eleverne præsenteres for og benytter sig af faglige begreber på en række forskellige måder, og at de praktiske og taktile erfaringer skaber grobund for forståelse og læring.

Gøremålsundervisningen sigter mod at give eleverne konkrete handlekompetencer i hverdagen. Det indebærer, at der i undervisningen er fokus på at udvikle elevernes personlige og sociale kompetencer og at lære eleverne at tage ansvar, præstere og deltage i arbejdsfællesskaber. En linjefagslærer sætter i citatet nedenfor ord på netop disse basale færdigheder, som en del af de unge på de frie fagskoler kan have svært ved:

I linjefaget [branchelinjen] ligger der, at man bliver studieparat. At man kan stå op til tiden og passe sine ting og aflevere sine ting til tiden, men også at kunne samarbejde med andre. Man skal kunne være i gruppearbejde, kunne tale ordentligt, kommunikere på et plan, som alle kan forstå, og acceptere det, der bliver sagt. Man gør dem parat til at kunne gå ind i en erhvervsuddannelse med det, der nu kræves for at kunne blive klar til en erhvervsuddannelse. At tilside-sætte sine egne behov engang imellem, hvilket vores elever er mega udfordrede på.

Lærer

I nedenstående tekstboks er gengivet en række eksempler på, hvordan gøremålsundervisningen konkret kommer til udtryk. Desuden kobler gøremålsundervisningen sig til de allerede beskrevne eksempler på eksternt samarbejde i kapitel 4.

Eksempler på gøremålsundervisning

De boglige fag

- Matematiske tematikker om eksempelvis andengradsfunktioner konkretiseres ved at se på kurver, når man kaster med en basketball.
- Arbejde med artikelskrivning i dansk ved, at eleverne selv skal interviewe elever eller personale på skolen og efterfølgende skrive en artikel.
- Udvikling og opførelse af skuespil i dansk og efterfølgende forestilling for den lokale børnehave med henblik at træne eleverne i at stille sig op foran andre.
- Skriftlig tekstproduktion ved at skrive ansøgninger til praktiksteder og træning af konkrete situationer gennem rollespil om ansættelsessamtale på et praktiksted.

Samarbejde på tværs af boglige fag og fag på branchelinjen

- Samarbejde mellem matematiklærerne og lærerne på branchelinjen *Håndværk og Teknik* om, at eleverne lærer at lave arbejdstegninger og geometriske beregninger, som de skal bruge i konstruktionsarbejdet i værkstedet.
- Tema om bæredygtighed og genbrug, der konkretiseres ved at kreere værktøj ud af brugte jernbaneskinner.
- Valgfag om *geometri i sy-lokalet*, hvor eleverne udvikler og producerer gallakjoler og bruger geometrien til at lave deres egne mønstre.

Fag på branchelinjen

- *Care*: Forløb om grovmotorik udmønter sig i udvikling af lege, som afprøves og evalueres i samarbejde med lokal børnehave.
- *Gastronomi og Event*: I køkkenet arbejdes der med matematiske begreber som mål, vægt og fylde og med at op- eller nedskalere opskrifter.
- *Landbrugslinjen*: Eleverne får indsigt i, at de skal kunne regne for at vide, hvor meget såsæd de skal bruge og kunne lave regnskab for at drive et succesfuldt landbrug.

Interview med lærere fra de boglige fag tegner et billede af, at mens man på nogle skoler og i nogle fag ofte inddrager gøremålsdogmerne i den boglige undervisning, så sker det på andre skoler kun i mindre grad. Mens nogle lærere oplever det som enkelt – om end tidskrævende – at skabe virkelighedsnær undervisning, vurderer andre, at det er vanskeligt at realisere gøremålsdogmerne og samtidig leve op til fagenes målbeskrivelser. Tilsvarende er der forskel på, i hvor høj grad linjefaglærerne og de boglige lærere samarbejder om undervisningen.

Gøremålsundervisningen giver succesoplevelser samt interesse og motivation for det boglige stof

I dette afsnit belyses lærere, elever og ledelsers perspektiver på elevernes udbytte af gøremålsundervisningen. Gennemgående er erfaringen blandt ledelse og lærere, at gøremålsundervisningen bidrager med fornyet interesse for de boglige fag og giver eleverne værdifulde succesoplevelser.

Erfaringen på skolerne er, at gøremålsundervisningen kan hjælpe eleverne til bedre at lære begreber og metoder i undervisningen, idet lærerne faciliterer, at eleverne afprøver og forstår anvendelsen af begreber og metoder. De praktiske tilgange til at lære fag og håndværk bidrager til at skabe forståelse og motivation hos eleverne. Igennem erhvervspraktik og linjefagsundervisning finder eleverne ud af, at nogle af de faglige elementer, de måske har kæmpet med (her nævnes særligt matematik), er nødvendige for at blive god til et håndværk, og det skaber motivation og fornyet interesse for de boglige fag. I citatet nedenfor sætter en forstander ord på, at undervisningen på branchelinjerne både motiverer til og giver eleverne forståelse for, hvilke boglige kompetencer, der er nødvendige for, at de får den uddannelse og det arbejde, de drømmer om:

Når udfordrede unge kommer hos os – især drenge – og ikke har fået det nødvendige med fra folkeskolen, så oplever de her, fx i værkstedet, at blive inspireret og motiveret. Og de opdager, at de er nødt til at kunne matematik for at blive dygtige i et værksted. Værkstedet gør en stor forskel for disse elever.

Forstander

På skolerne er erfaringen, at selv for elever, der har klaret sig fint i grundskolen, kan det være givtigt med et år med mere fokus på praktisk undervisning, end de er vant til. På de frie fagskoler oplever eleverne en større afveksling i fag og undervisningsmetoder, og de vil fx komme til at lære at bruge hænderne til at konstruere et konkret produkt. Som præsenteret tidligere er elevernes skoledag præget af en vekselvirkning mellem boglige og praktiske fag enten i løbet af den enkelte skoledag eller hen over ugen. Både lærere og eleverne beskriver, at denne veksel har stor betydning for deres læring og motivation i alle fag. Elever, som har været skoletrætte i folkeskolen, oplever på de frie fagskoler en undervisning, hvor de sidder mindre stille og bruger deres hænder mere. Det pointeres, at det især for drengene er vigtigt med timerne i værkstedet, hvor de kan bruge sig selv på en anden måde end i klasselokalet. Elevernes oplevelse af at gå på en fri fagskole er præget af, at de udvikler sig både fagligt, personligt og socialt. For nogle elever har den frie fagskole været et naturligt skridt på vejen mod en eud, fordi de på skolen kunne afprøve og dygtiggøre sig inden for nogle af de fagområder, de kommer til at møde på en eud. For andre elever har valget af en fri fagskole i højere grad handlet om at bestå dansk og matematik for at opfylde adgangskravene til eud. Fælles er, at kombinationen af praktiske og boglige fag er attraktiv for eleverne og har en stor betydning for deres valg af skole. En elev beskriver i citatet nedenfor, at hun oplever, at hun – modsat i folkeskolen – får brugt både krop og hjerne i løbet af dagen.

Jeg synes ikke, man overhovedet bliver træt på samme måde, som man gjorde i folkeskolen. Man sidder ikke og har den dér tomme hovedpine hver dag og sidder bare og går helt i stå, når man kommer hjem. Du er også ude og bruge kroppen og hjernen på en anden måde.

Elev

Med gøremålsundervisningen – særligt i undervisningen på branchelinjerne – oplever eleverne nogle succes- og mestringsoplevelser. For de elever, der har haft en fagligt udfordret skolegang, har det ifølge lærerne stor betydning at få opbygget den faglige selvtillid gennem succesoplevelser, hvilket en lærer sætter ord på i nedenstående citat:

En del af dem kommer fra nogle folkeskoleforløb, som har været præget af mangel på succeser. Så bare det at få vendt den bøtte og finde ud af, hvad de evner og magter og give dem små succesoplevelser undervejs for på den måde at motivere dem og arbejde med deres selvværd og selvtillid. Det er noget af det, der er virkeligt udfordrende for nogle.

Lærer

Ledelse og lærere beskriver, at de har oplevet elever, som ikke selv troede på, at de kunne få en uddannelse, men som i løbet af året udviste stort potentiale og formåede at dygtiggøre sig, og på den måde får de en chance mere for at se sig selv i en fremtid med en uddannelse. Disse succesoplevelser kan eleverne tage med sig i den boglige undervisning, hvor de kan få større faglig selvtillid, hvilket kan få stor betydning i deres videre uddannelsesforløb. En elev beskriver i nedenstående citat, at hun oplever, at opholdet på den fri fagskole både har givet hende et fagligt løft og gjort hende mere vedholdende i forhold til opgaver, hun tidligere ville have opgivet:

Jeg tænker helt sikkert, at jeg har fået noget mere, end jeg havde de andre år på andre skoler, fordi der var jeg godt nok ved at give op på alt, der hed skole. Jeg føler, jeg er ved at komme tilbage på et godt spor igen. [...] Jeg tror, det kommer til at betyde, at jeg måske ikke kommer til at give ligeså nemt op, som jeg har gjort alle de andre år, hvor jeg bare har givet op på alt.

Elev

Desuden indebærer gøremålsundervisningen fokus på samarbejde og fællesskab. Lærerne fortæller, at ved at gennemføre fælles projekter oplever eleverne, at deres kompetencer og indsats er betydningsfuld og giver værdi til den fælles proces – med andre ord bliver de en del af meningsfulde, faglige fællesskaber.

Fælles for skolerne er, at de stræber mod at gøre eleverne parate til at deltage i samfundet og arbejder med det mål på en måde, der så vidt muligt tager højde for den enkelte elevs udgangspunkt, muligheder, behov og udfordringer. Rammerne på de frie fagskoler med små undervisningshold – ofte med niveauinddeling i de boglige fag – kontaktlærerordninger og generelt meget mere voksenkontakt end i grundskolen, giver eleverne mere motivation i den faglige undervisning, en faglig progression, en større faglig og social selvtillid end før, samtidig med at de får nogle gode venner og mod på at fortsætte i uddannelsessystemet.

7 Evaluering af enkeltfagsordningen og karakterkravet

I det følgende præsenteres en evaluering af den enkeltfagsordning og det dertil hørende karakterkrav, som blev indført på de frie fagskoler i 2015, jf. *Bekendtgørelse af lov om efterskoler og frie fagskoler*. Denne evaluerende del af rapporten har fokus på at vurdere, hvordan enkeltfagsordningen lever op til målsætningerne bag indførelsen af tiltaget.

Kapitlet vil kort præsentere vurderingsgrundlaget, der udgør afsættet for den evaluerende del af rapporten. Herefter fokuserer kapitlet på den målgruppe, der tager enkeltfag på de frie fagskoler, og hvordan enkeltfagsordningen er implementeret og fungerer i praksis. Dernæst fokuseres der på enkeltfagsordningens betydning for elevernes overgang til videre uddannelse og for rekruttering og fastholdelse på ungdomsuddannelse.

Evalueringen af enkeltfagsordningen og karakterkravet er baseret på en analyse af data fra interviews med både forstandere og andre i ledelsen samt lærere og elever på de frie fagskoler. 7 ud af de 13 frie fagskoler udbyder enkeltfag. I alt 289 elever gik på enkeltfagsordningen på måletidspunktet for registeranalysen gennemført af STUK. Tal fra registeranalysen inddrages i evalueringen på lige fod med resultater af EVA's kvalitative analyse.

7.1 Enkeltfagsordningens målsætninger – evalueringens vurderingsgrundlag

Evalueringen af enkeltfagsordningen på frie fagskoler har til formål at vurdere, hvordan skolerne lever op til de målsætninger, der ligger bag indførelsen af tiltagene. Det overordnede formål med enkeltfagsordningen er, at eleverne bliver klar til at påbegynde og gennemføre en ungdomsuddannelse. Herudover har det været et mål, at flere elever skulle påbegynde en erhvervsuddannelse efter endt forløb med enkeltfag på en fri fagskole. Dette understøtter enkeltfagsordningen blandt andet ved at muliggøre individuelt tilrettelagt undervisning samt en mulighed for at opnå 02 i dansk og matematik og dermed leve op til adgangskravene på eud.

Enkeltfagsordningens målsætninger udfoldes kort herunder.

7.1.1 Målsætning om, at flere elever bliver klar til en ungdomsuddannelse – særligt eud

Enkeltfagsordningen består af en mulighed for at tilbyde eleverne undervisning i dansk og matematik som enkeltfag og afholde prøver heri som folkeskolens 9.- eller 10.-klassesprøve, når eleverne ved kursets begyndelse har opfyldt undervisningspligten og ikke er fyldt 25 år. Formålet med enkeltfagsordningen ligger i tråd med det overordnede formål med de frie fagskoler, der er beskrevet i kapitel 3, nemlig at bidrage til målsætningen om, at mindst 90 % af de 25-årige i

2030 har gennemført en ungdomsuddannelse. For at imødekomme dette formål har eleverne mulighed for at sammensætte en individuel fagpakke, tilpasset deres specifikke ønsker og behov.

7.1.2 Mulighed for at aflægge prøver i dansk og matematik og karakterkravet på enkeltfagsordningen

Formålet med retten til at afholde enkeltfagsprøver var at give frie fagskoler yderligere mulighed for at bidrage til, at flere elever bliver parate til en ungdomsuddannelse, særligt eud, idet enkeltfagsprøverne bidrager til, at elever kan opfylde optagelseskravet om 02 i dansk og matematik til eud.

Det er en betingelse for at aflægge enkeltfagsprøver i fagene, at eleven enten ikke har aflagt folkeskolens afgangseksamen i fagene dansk og matematik eller ikke har opnået et karaktergennemsnit på mindst 2,0 i de to fag. Det er endvidere en betingelse, at eleven har gennemført det fulde undervisningsforløb i enkeltfaget af en varighed på mindst seks måneder. Karakterkravet vedrører dog udelukkende aflæggelse af prøve og forhindrer således ikke, at eleverne kan deltage i enkeltfagsundervisningen.

7.2 Målgruppen for enkeltfag

Evalueringen viser, at målgruppen for enkeltfagsordningen primært er unge, der har haft det svært i det ordinære uddannelsessystem, og som har behov for øget støtte, eller unge som har behov for at dygtiggøre sig eller vedligeholde faglige kompetencer i enkelte fag forud for optagelse på en eud.

Ser man på kønsfordelingen blandt enkeltfags eleverne, viser registeranalysen gennemført af STUK, at der er en overvægt af drenge, mere præcist 57,4 % drenge. Til sammenligning er 42,9 % af eleverne på de frie fagskoler samlet set drenge.

7.2.1 Elever, der har haft det svært i det ordinære uddannelsessystem

De elever, der tager enkeltfag på en fri fagskole, har ofte store udfordringer af både faglig og social karakter. Ledere og lærere fortæller, at nogle af eleverne er blevet tabt i uddannelsessystemet og har brug for en fokuseret indsats for at få en mulighed for at komme videre. Eleverne har ofte en motivation for at blive i det ordinære uddannelsessystem, men har svært ved at tage en fuld 10. klasse. En del af eleverne på enkeltfagsordningen har diagnoser som ASF eller ADHD, mens andre er påvirket af fagligt eller socialt motiveret skoletræthed.

Ser man på enkeltfags elevernes trivsel i folkeskolen, viser registeranalysen gennemført af STUK ingen nævneværdig forskel mellem enkeltfags elever, den samlede gruppe af elever på frie fagskoler og alle andre 10. klasse elever. EVA's kvalitative analyse peger dog på, at enkeltfags eleverne ofte har haft en svær folkeskole tid både fagligt og socialt. Ift. enkeltfags elevernes fravær i folkeskolen har de haft et gennemsnitligt fravær på 12,4 %, mens den samlede gruppe af elever på de frie fagskoler har haft et fraværgennemsnit på 10,7 %, og alle andre 10.-klasse elever 7,5 %. I de nationale tests i folkeskolen har enkeltfags eleverne gennemsnitligt klaret sig dårligere end den samlede gruppe af elever på de frie fagskoler og endnu dårligere end alle andre 10.-klasse elever. De kvantitative data understøtter således de kvalitative data, der viser, at målgruppen for enkeltfag gennemgående er elever, der har oplevet faglige vanskeligheder i deres skoletid.

7.2.2 Elever, der har behov for at dygtiggøre sig eller vedligeholde faglige kompetencer

Enkeltfagsordningen henvender sig til elever, der mangler at opnå et gennemsnit på mindst 2,0 i dansk og matematik for at kunne opfylde adgangskravet til eud. Dog er elevernes faglige niveau i de to fag meget varierende. Det fortæller lærerne i de kvalitative interview.

Desuden har mange af de elever, der benytter sig af enkeltfagsordningen, behov for at dygtiggøre sig i enkelte fag for at forbedre deres forudsætninger for at kunne følge med i den boglige undervisning på fx en eud. Nogle gange handler det om at hjælpe eleverne til at bestå fagene, men evalueringen viser også, at nogle skoler vurderer, at deltagelse i undervisningen ikke bare hjælper eleverne med at leve op til adgangskravene, men giver dem langt bedre faglige forudsætninger for at kunne følge undervisningen på eud. Dette uddybes i næste afsnit.

Nogle lærere fortæller desuden, at enkeltfagsordningen kan medvirke til at udvikle elevernes selvtillid, fordi de nemmere oplever faglige succesoplevelser, når de kun skal fokusere på et enkelt fag.

Evalueringen peger således på, at enkeltfagsordningen bidrager til formålet om, at flere unge skal gennemføre en ungdomsuddannelse. Ordningen muliggør, at relativt svage elever på enkeltfagsordningen får forudsætninger – faglige såvel som personlige – for at kunne leve op til adgangskravet til eud og for at kunne følge med i undervisningen efterfølgende.

7.3 Implementering og vurdering af enkeltfagsordningen i praksis

I dette afsnit er der fokus på at vurdere, hvordan implementeringen af enkeltfagsordningen og karakterkravet fungerer i praksis i hverdagen på de frie fagskoler. Evalueringen viser, at elever på enkeltfagsordningen følger samme undervisning i dansk og matematik som andre elever på de frie fagskoler, at undervisningen tilrettelægges individuelt, så den enkelte elev løftes på det niveau, eleven magter, og at prøver afvikles på samme vilkår som ordinære 9.- og 10.-klassesprøver. Derudover viser evalueringen, at der ligger en individuel vurdering bag beslutningen om, hvor mange og hvilke fag eleverne skal følge, og at enkeltfagsordningen skaber en mulighed for at styrke elevernes faglige selvtillid såvel som at udvikle deres personlige og sociale kompetencer. Evalueringen viser desuden, at karakterkravet og vurderingen af elevernes behov kan opleves som modstridende.

7.3.1 Elever på enkeltfagsordningen følger samme undervisning i dansk og matematik som andre elever på de frie fagskoler

Undervisningen af eleverne på enkeltfagsordningen skal leve op til de samme mål og krav i dansk og matematik som undervisningen af elever i en ordinær 9. eller 10. klasse. Det fremgår af interview med forstandere, at skolerne ikke tilbyder separate enkeltfagshold, men at undervisningen af enkeltfagselever foregår på samme dansk- og matematikhold som skolens andre elever. Holdopdelingen af elever sker i stedet oftest ud fra elevernes faglige niveau. Mange skoler niveauiddeler eleverne på små hold med ca. 10-15 elever på hvert hold.

Af interview med elever fremgår det, at de ikke altid selv er klar over, om de tager enkeltfag. De ved, hvilke fag de følger, men det bliver ikke nødvendigvis tydeliggjort fra skolens side, at de faktisk er tilknyttet en enkeltfagsordning. Eleverne skelner ikke mellem, hvem der tager enkeltfag, og hvem der ikke gør. Det samme gælder lærerne, der fokuserer på at undervise eleverne på et niveau, der er tilstrækkeligt udfordrende, men ikke for svært.

Interviewene peger på, at nogle elever i fællesskab med lærere og forældre i starten af skoleåret beslutter, at de udelukkende skal følge dansk og/eller matematik, mens andre elever i løbet af året bliver vejledt til at skifte til enkeltfag i stedet for 10. klasse, hvis det viser sig, at eleven har for store faglige eller personlige udfordringer til at kunne overkomme undervisning og prøve i ordinær 10. klasse.

Forstanderne peger på, at elever, der tager enkeltfag, ofte er på et lavere fagligt niveau end elever i ordinær 9. eller 10. klasse, og derfor kan der være et overlap mellem enkeltfag og hold for fagligt udfordrede elever. Undervisningen på hold for elever, der har store faglige udfordringer, er ofte mere praktisk baseret (gøremålsundervisning) end på hold for elever, der ikke har lige så store udfordringer med at leve op til kravene for dansk og matematik i 9. eller 10. klasse. En lærer fortæller i nedenstående citat, at den niveaubaserede undervisning har stort potentiale for at rykke enkeltfagslevernes faglige niveau:

Det er selvfølgelig ikke 100 % af eleverne, der kommer igennem, men jeg synes, vi har en temmelig høj procentdel. Jeg har også set elever rykke sig fra et 00 til både 4 og 7 efter et år, fordi de virkelig bare har kæmpet, og de har spurgt ind og spurgt igen, når de ikke forstår tingene. Det er sådan en ”two-way-street”, når det kommer til de her enkeltfag. Det kræver, at eleverne har motivationen, ellers så får de ikke så meget ud af det.

Lærer

Der findes eksempler på, at nogle lærere på hold for fagligt udfordrede elever vælger at lægge vægten på undervisning i de faglige temaer, som eleverne har de bedste forudsætninger for at lære og dermed ikke går i dybden med temaer, som er meget abstrakte og svære for eleverne at forstå. Fokus bliver fx på, at få elever op på 4 eller 7 i stedet for at gennemgå faglige temaer, som nogle elever ikke har forudsætningerne for at lære.

Evalueringen peger således på, at skoleledelse og lærere gør et stort arbejde for at rumme eleverne på enkeltfagsordningen på hold sammen med elever på ordinære 9.- og 10.-klasseshold. At der tages afsæt i den enkelte elevs forudsætninger understøtter, at eleverne kan forbedre deres faglige udgangspunkt. Der findes ingen nem løsning, når det drejer sig om at prioritere regler og krav på den ene side og elevernes behov på den anden side.

7.3.2 Individuelt tilrettelagt undervisning, som løfter den enkelte elev op på det niveau, eleven magter

Enkeltfagsordningen giver mulighed for at sammensætte et individuelt tilrettelagt undervisningsforløb for hver enkelt elev. Individuelt tilrettelagte undervisningsforløb giver mulighed for, at elever, som ikke har overskuddet eller evnerne til at tage en fuld 10. klasse, kan få adgang til eller forbedre sig på undervisningen på en erhvervsuddannelse. Med et individuelt målrettet forløb tilpasset den enkelte, oplever ledelse og lærere, at eleverne kommer godt videre efter endt forløb.

Ledere og lærere oplever, at enkeltfagsordningen giver en fleksibilitet til at sammensætte et passende forløb for den enkelte elev, som kan ændres undervejs, ligesom beslutningen om, hvorvidt eleven skal gå til prøve i fagene, kan være åben indtil kort tid før prøven. En leder fortæller her, hvorfor han mener, at kombinationen af enkeltfag og branchelinje er positiv for elevernes udvikling:

Vi tager udgangspunkt i, hvad der giver mening for eleven, og hvad eleven har brug for. Kombinationen af, at man kobler det fagfaglige og linjefagene, det gør, at eleven får et samlet uddannelsesforløb, som giver mening for dem. Det er hele tiden dét, der bliver navigeret efter, det er dét, der er kompasset: Hvad giver mening for den enkelte elev? Det betyder jo, at vi i al beskedenhed ender op med ret gode forløb. Eleven kommer ud med lige præcis dét, vedkommende har brug for, og de kommer videre på en god måde.

Leder

Interview med elever viser, at individuelt tilrettelagte undervisningsforløb opleves som meningsfulde for eleverne. Når eleverne undervises i dét eller de fag, de kan magte – og på et passende niveau – vurderer både elever, lærere og ledere, at elevernes faglige kompetencer løftes. Det har stor betydning for de elever, der har haft store faglige udfordringer i grundskolen. Nedenfor fortæller en elev, hvorfor det er vigtigt for ham at kunne tage et enkelt fag i stedet for en fuld 10. klasse:

Det [enkeltfag] giver langt mere frihed til, at man kan lave det, som man selv vil. Man skal ikke bruge hele dagen på at lave alle sine lektier. Og så slapper man mere af og bliver mere rolig omkring tingene. Hvis jeg både skulle lave dansk, engelsk og matematik på en gang... Jeg ville simpelthen bryde sammen. Jeg ville ikke kunne gøre det. Så dét, at jeg har muligheden for det [at tage enkeltfag], det er vidunderligt.

Elev

Kombinationen af enkeltfag og praktiske fag opleves af både ledelse, lærere og elever som meget meningsfuld for eleverne, fordi mange elever motiveres af det praktiske, som giver overskud til at arbejde med et enkelt eller to boglige fag.

Evalueringen peger på, at individuelt tilrettelagt undervisning med enkeltfag giver mulighed for, at eleverne modtager boglig undervisning i det omfang, som de kan magte. Det betyder, at nogle elever, der ellers ikke ville have det fornødne overskud til at gennemføre en ordinær 10. klasse, får mulighed for at tilegne sig et tilstrækkeligt højt fagligt niveau, til at det er muligt at få adgang til – og følge undervisning på – en erhvervsuddannelse.

7.3.3 Prøver i enkeltfag afvikles på samme vilkår som for elever på ordinære vilkår

Elever på enkeltfagsordningen går til prøve på samme vilkår som elever, der afslutter dansk og matematik i 9. eller 10. klasse. Registeranalysen gennemført af STUK viser, at i skoleåret 2018/19 gik 17 % af eleverne på de frie fagskoler til enkeltfagsprøve. Til sammenligning gik 25 % til en fuld 9.- eller 10.-klasseprøve, mens 57 % ikke afsluttede deres forløb med en prøve.

Interview med elever og lærere peger på, at det kan være en stor udfordring for nogle elever at gå til en ordinær afgangsprøve. Årsagen er blandt andet, at eleverne har været vant til at blive undervist praksisnært, fordi den praktiske tilgang hjælper eleverne til at forstå fagene bedre og til at anvende dansk- og matematikfaglige begreber og metoder. Afgangsprøverne skal gennemføres som ordinære prøver – for nogle elever dog med hjælpemidler, eksempelvis forlænget eksamenstid og brug af hjælpemidler i forbindelse med ordblindhed inden for de gældende rammer for specialpædagogisk støtte. Mange elever har svært ved at overkomme en almindelig eksamensform i de boglige fag – særligt når undervisningen i fagene har været praktisk baseret.

Derfor efterspørger flere lærere og ledere en mulighed for at indføre en praktisk eksamensform for elever, der har svært ved at gå til prøve på ordinære vilkår, og som bedre matcher den måde, ele-

verne er blevet undervist på. Det vil særligt være relevant til mundtlige prøver. Nogle skoler har allerede erfaringer med at udvikle og gennemføre praktiske prøver ved afslutningen af branchelinjeforløbene, kaldet linjefagsprøve. Erfaringer herfra kunne være nyttige, hvis der skulle udvikles praktiske prøver i enkeltfagene.

Interviewene viser, at nogle skoler lader beslutningen om, hvorvidt en elev skal afslutte dansk og/eller matematik med en prøve, være åben, hvilket betyder, at lærerne i løbet af året hjælper eleven med at afklare, om eleven er parat til at gå til prøve. Herudover arbejder flere skoler med prøveeksaminer for at forberede eleverne på prøven. Lærerne forklarer, at det giver eleverne erfaringer med eksamenslignende situationer og dermed giver mere ro på til selve prøven.

Evalueringen peger således på, at elever på enkeltfagsordningen kan være udfordrede af selve prøvesituationen, på trods af at de ellers trives og formår at forbedre sig fagligt på uddannelsen. Det betyder, at eleverne kan have svært ved at opnå et 02 i dansk og matematik og dermed leve op til adgangskravet til en eud, selvom de har det fornødne faglige niveau hertil.

7.3.4 En individuel vurdering hvilke og hvor mange fag den enkelte elev skal følge

Interview med ledere og lærere peger på, at beslutningen om hvilke og hvor mange fag, eleverne skal følge, altid er en individuel vurdering, som tages i samarbejde mellem forældre, elev og lærere. I starten af året afstemmes det, hvilke forudsætninger eleven kommer med, og hvad eleven vil have ud af året. Herudfra beslutter parterne i fællesskab, om eleven fx skal tage en fuld 10. klasse eller enkeltfag, og herunder hvilke enkeltfag eleven skal følge.

Evalueringen peger desuden på, at det ikke udelukkende er en vurdering af elevens faglige kompetencer, der afgør, om en elev skal tage enkeltfag. Ledelse og lærere forklarer, at det også er en vurdering af, om eleven kan få bedre mulighed for at udvikle sig personligt og få øget selvtillid ved at tage enkeltfag i stedet for en fuld 10. klasse. Elever, der tager enkeltfag, har mere tid og overskud til at fokusere på at udvikle fx deres sociale kompetencer, som tidligere måske har været en hindring ift. at etablere varige venskaber.

Der findes flere eksempler på elever, som går på en fri fagskole i to og nogle gange tre år og tager forskellige fag henover de år, eleven er på skolen. Det giver især fagligt udfordrede elever mulighed for at fokusere på et enkelt fag ad gangen og ofte få nogle bedre oplevelser med undervisning, end de har haft tidligere. For nogle elever – eller elevens forældre – kan det være svært at erkende, at eleven ikke kan overkomme at tage en fuld 10. klasse, men i løbet af skoleåret hjælper lærerne eleverne med at vurdere, om det bliver for svært. I sådanne tilfælde kan eleverne få lov at droppe nogle fag og nøjes med at tage enkeltfag.

Interviewene peger på, at nogle skoler tilbyder eleverne at følge og afslutte enkeltfag i andre fag end dansk og matematik, selvom fx engelsk ikke er en del af enkeltfagsordningen. Årsagen kan være, at en elev ikke har været til prøve i engelsk i grundskolen og derfor har behov for at dygtiggøre sig i engelsk for at kunne klare engelskundervisningen på en kommende eud. I sådanne tilfælde fortæller forstanderne, at de vægter elevernes behov højere end de formelle regler for enkeltfagsordningen. På nogle skoler lader man kun eleverne følge undervisningen i fx engelsk, men undlader at lade eleverne gå til prøve for at overholde reglerne for enkeltfagsundervisningen.

Således peger evalueringen på, at der på enkeltfagsordningen foretages en vurdering af elevens kompetencer i bred forstand, med blik for en faglig vurdering af hvad der skal til for, at eleven på et senere tidspunkt vil være i stand til at påbegynde og gennemføre en ungdomsuddannelse.

7.3.5 En mulighed for både at fokusere på personlig og social udvikling og samtidig styrke elevernes faglige selvtillid

Interviewene peger på, at enkeltfagsordningen frigiver tid og energi hos eleverne til at fokusere på deres personlige og sociale udvikling under opholdet på en fri fagskole. Lærerne beskriver, at en del enkeltfags elever ikke ville kunne klare enkeltfag på hf eller VUC, men at man på de frie fagskoler har mulighed for at skabe nogle trygge rammer, hvor eleverne får tætte relationer til lærerne og til de andre elever. Det giver ikke kun mulighed for at rykke sig fagligt, men også at forbedre sine personlige og sociale kompetencer.

Forstandere fortæller, at enkeltfagsordningen er en rigtig god mulighed for at bibeholde elever i normalområdet, som ellers kunne være i målgruppen til STU, fordi eleverne kan nøjes med at fokusere på et enkelt fag uden at være nødt til at tage en STU.

Interview med ledere og lærere peger desuden på, at enkeltfagsordningen giver elever, der har været ude i stofmisbrug eller lignende, mulighed for både at blive klar til at tage en ungdomsuddannelse eller FGU, men samtidig er der tid i skemaet til, at eleverne eksempelvis kan være i et mentorforløb, som det kan være svært at finde tid til, uden at det går ud over undervisningen, på en ordinær uddannelse. På den måde får disse elever en ny chance for at rette op på en manglende prøve og få mulighed for at snuse til erhvervslivet og forskellige uddannelsesmuligheder, hvilket er vigtigt ift. at hjælpe eleverne på vej til et uddannelsesvalg, der kan tage dem væk fra et hårdt miljø derhjemme. Her fortæller en leder om fordelene ved enkeltfagsordningen ift. unge, der har været i stofmisbrug:

I år har vi haft enkelte elever, der har været i stofmisbrug allerede i 7.-8. klasse. Det at skulle få dem på rette spor, det er et dannelsesmæssigt stort arbejde, og det tror jeg, de ville vælte på, hvis de skulle have en fuld 10.-klassepakke med tysk og fysik og det hele. Der tænker jeg, at det her med at man kan koncentrere sig om bare matematik og dansk for dem gør, at det er mere overskueligt, og at der er en højere succesrate. For så kan den tid, der skulle være gået med tysk og engelsk, den kan så bruges på vores mentorordning, hvor der kan være mere fokus på det dannelsesmæssige. De kan eventuelt også komme ud og snuse til nogle forskellige erhverv, så de også har nogle mål at gå efter.

Leder

Evalueringen viser også, at det begrænsede antal boglige fag betyder, at eleverne oplever at blive dygtigere til de få fag og få en større faglig selvtillid, hvilket kan klæde dem på til at blive ved med at udfordre sig selv i en uddannelsesmæssig sammenhæng. En del af eleverne på enkeltfagsordningen har haft rigtig svært ved at følge med fagligt i folkeskolen, men på en fri fagskole, hvor de fokuserer deres energi på få fag, oplever nogle elever at blive bedre til fagene, og det styrker deres faglige selvtillid.

Enkeltfagsordningen på de frie fagskoler skaber desuden mere tid til, at eleverne kan dyrke ikke-boglige interesser, der spænder lige fra fritidsaktiviteter til praktiske og erhvervsrettede interesser. Ekstra timer med fag og aktiviteter, der interesserer eleverne, betyder, at de ikke lige så let mister tålmodigheden med dansk og matematik, og det betyder igen, at eleverne faktisk kan bestå fagene. Alternativet til enkeltfag på en fri fagskole er VUC, hvor eleverne ikke har samme muligheder for at dyrke praksisrettede interesser.

Således peger evalueringen på, at der på enkeltfagsordningen er mulighed for at opnå en faglig opkvalificering inden for relativt få fag og samtidig fokusere på elevernes personlige og sociale udvik-

ling. At der på enkeltfagsordningen er rum til udvikling – ud over det faglige – er således betydningsfuldt i forhold til at hjælpe en målgruppe af unge, hvoraf mange har haft en svær skolegang, med at blive klar til ungdomsuddannelse.

7.3.6 Karakterkravet og vurderingen af elevers behov kan opleves som modstridende

I dette afsnit er der fokus på at vurdere karakterkravet for enkeltfagsordningen på frie fagskoler. På enkeltfagsordningen er det, som beskrevet, muligt for eleverne at aflægge prøver i dansk og matematik, men kun hvis eleven opfylder karakterkravet (se afsnit 7.1). Af enkeltfagsordningen og karakterkravet følger, at eleven trods bestået afgangseksamen og/eller et gennemsnit på 02 i dansk og/eller matematik godt kan deltage i undervisningen i enkeltfag, men ikke er berettiget til at gentage prøver.

Statistisk set lever godt halvdelen (53 %) af de elever, der har fuldt undervisningen og går til eksamen i enkeltfag, op til kravet om ikke at have opnået et karaktergennemsnit på minimum 02 i dansk og matematik forud for optagelse på enkeltfagsordningen, jf. registeranalysen gennemført af STUK.

Nogle ledere beskriver, at det administrative arbejde med at indhente oplysninger om elevernes prøver kan være omstændeligt og tidskrævende, og dermed besværliggøres overholdelsen af karakterkravet. Derudover vælger ledelsen på nogle skoler at nedprioritere en systematisk gennemgang af karakterbeviser, fordi skolerne prioriterer det individuelle hensyn til, hvad der er bedst for eleven, uagtet elevens karakterer fra folkeskolens afgangsprøver.

Skolerne vurderer dog, at det kan være en afgørende motivationsfaktor for eleverne at få lov til at gentage prøven i dansk og/eller matematik, og det er dette motivationsfokus, der er skolernes begrundelse for at omgå karakterkravet i visse tilfælde. Konkret peger lærere og ledere på, at det for nogle elever kan være meget givtigt for deres faglige og personlige udvikling *både* at følge undervisningen og gå til enkeltfagsprøve, selvom de allerede har bestået dansk og matematik og dermed ikke opfylder karakterkravet. Det kan fx være, at en elev for første gang oplever at være motiveret for at blive bedre til matematik, eller at en elev har behov for at få en succesoplevelse med dansk forud for optagelse på en eud, men ikke har forudsætningerne for at tage en fuld 10. klasse. Nedenfor beskriver en leder, at den individuelle vurdering er vigtig:

Vi tager udgangspunkt i eleven. Det er altid en konkret vurdering, men vi må også bare sige, at vi vægter elevhensynet højest. Man laver jo skole for de elever, man har.

Leder

Evalueringen viser, at selvom skolerne i mange tilfælde kender til elevernes karaktergennemsnit i dansk og matematik, vægtes den individuelle vurdering af, hvad der er bedst for den enkelte elev, højere end at overholde de formelle krav, når der skal træffes en beslutning om, hvilke elever der går op til prøven i et enkeltfag. I citatet nedenfor forklarer en leder, hvorfor de på skolen prioriterer den enkelte elevs mulighed for faglig udvikling højere end overholdelse af karakterkravet:

Det giver ikke mening, at man ikke må dygtiggøre sig, selvom man lige har slæbt sig igennem sit 2-tal, og man gerne vil på *Håndværk og Byggeri* [faglinje på skolen] og videre med elektriker eller tømrer [på eud], hvor der stilles meget høje krav, når man skal videre på hovedforløbet.

Leder

Forstandere peger på, at karakterkravet kan begrænse elevernes faglige udviklingsmuligheder, da det har betydning for deres motivation for undervisningen, om de kan gå til prøve i faget efterfølgende. På trods af, at eleverne har mulighed for at følge undervisningen uanset deres karakterer, så kan karakterkravet betyde, at nogle elever er mindre motiverede for undervisningen. Det beskrives dog også af lærere og ledere, at det for nogle elever i sig selv er motiverende for dem at følge undervisningen i enkeltfag, selvom de ikke kan gå til eksamen.

Evalueringen peger på, at det ikke er tydeligt for alle skoler, hvad karakterkravet indebærer. På nogle skoler er der en forståelse af, at elever hverken må gå til prøve eller deltage i undervisningen, hvis de ikke lever op til karakterkravet. Skolerne oplever det netop som væsentligt, at elever uanset karakterkravet kan følge undervisningen, fordi det giver mulighed for at forbedre eller vedligeholde deres faglige kompetencer, hvilket vurderes som særligt relevant for elever, der har bestået folkeskolens afgangseksamen for nogle år tilbage eller med et resultat lige over bestået.

7.4 Enkeltfagsordningens betydning for elevernes overgang til videre uddannelse

Enkeltfagsordningen har et formål om at understøtte elevernes overgang til videre uddannelse, da ordningen skal sikre, at flere unge får et gennemsnit på minimum 02 i dansk og matematik og dermed opfylder adgangskravet til eud.

Registeranalysen gennemført af STUK viser, at elever fra enkeltfagsordningen på frie fagskoler kommer senere i gang med en ungdomsuddannelse end elever fra andre 10. klassetilbud. Efter seks måneder er 76,5 % af enkeltfags eleverne overgået til en ungdomsuddannelse, mens det samme gælder for 86,8 % af elever fra andre 10.-klassetilbud. Niveauet for overgang til ungdomsuddannelse mellem de to grupper udlignes dog næsten efter 15 måneder, hvor 89,1 % af enkeltfags eleverne har påbegyndt en ungdomsuddannelse, sammenlignet med 89,8 % blandt øvrige 10.-klasse elever. Sammenligner man enkeltfags eleverne med den samlede gruppe af elever på de frie fagskoler, er der en lidt større andel af enkeltfags eleverne, der er videre i ungdomsuddannelse efter 15 måneder (89,1 % af enkeltfags elever sammenlignet med 87,5 % af den samlede elevgruppe på de frie fagskoler).

Et af målene med enkeltfagsordningen har været, at flere elever skulle begynde på en eud efter endt forløb med enkeltfag på en fri fagskole. Registeranalysen gennemført af STUK viser, at 46,2 % (svarer til et antal på 67) af eleverne fra enkeltfagsordningen er videre i en eud efter blot tre måneder, mens det samme gælder for 28,6 % af den samlede elevgruppe fra de frie fagskoler og 20,0 % af alle andre 10.-klasse elever. Dermed ser det ud til, at enkeltfagsordningen har en positiv indvirkning på antallet af elever, der fortsætter på en eud. Både ledere og lærere oplever tilsvarende, at enkeltfagsordningen virker efter hensigten. Derudover påpeges det, at muligheden for at dygtiggøre sig i enkelte fag kan bidrage til, at eleverne kan følge med i undervisningen på eud og dermed have større chancer for at gennemføre uddannelsen.

Ser man på enkeltfags elevernes overgang til beskæftigelse, er 37,0 % af enkeltfags eleverne overgået til beskæftigelse efter 15 måneder, mens det samme gælder for 15,7 % af alle frie fagskole elever og 15,4 % for alle andre 10.-klasse elever. Dermed er der en væsentligt større andel af elever fra enkeltfagsordningen, der kommer i beskæftigelse efter endt forløb på en fri fagskole, end der er blandt de andre grupper. Enkeltfags eleverne overgår især til beskæftigelse inden for handel og transport mv. samt landbrug, skovbrug og fiskeri.

7.4.1 Eleverne kan opnå et gennemsnit på 02 i fag de mangler for at opfylde adgangskrav til eud

Evalueringen viser, at enkeltfagsordningen har åbnet en mulighed for, at unge, der ikke opfylder adgangskravet til eud, kan forbedre deres gennemsnit i dansk og matematik, og ifølge forstanderne på de frie fagskoler har denne mulighed stor betydning for elevernes overgang til videre uddannelse. At unge gennem enkeltfagsordningen kan hæve deres gennemsnit i dansk og matematik har medført, at de frie fagskoler i endnu højere grad end tidligere kan definere sig som et erhvervsforberedende tilbud.

Registeranalysen gennemført af STUK viser, at 14,9 % af elever på enkeltfagsordningen, som ikke har bestået deres 9.-klasseprøve, består dansk og matematik på den frie fagskole. Sammenlignet med alle andre 10.-klasseelever består 33,3 %, og blandt alle frie fagskoleelever består 9,6 % af elever, som ikke tidligere har bestået deres 9.-klasseprøve. Årsager til den relativt lille andel, der består på enkeltfagsordningen og på de frie fagskoler generelt, kan være, at frie fagskoler generelt har et fagligt svagere udgangspunkt end andre 10.-klasseelever, og at nogle elever bruger to år på at tage enkeltfag.

7.4.2 Eleverne kan dygtiggøre sig i enkelte fag og dermed opnå bedre forudsætninger for at klare undervisningen på en ungdomsuddannelse

Evalueringen viser, at enkeltfagsordningen giver mulighed for, at eleverne kan opfylde adgangskravet til eud, og at eleverne kan løfte deres faglige niveau i dansk og matematik og dermed forbedre deres chancer for at kunne følge med i undervisningen og fuldføre en eud.

Enkeltfagsordningen giver mulighed for, at elever kan fokusere på et eller to fag, eventuelt over to år, hvilket nogle lærere fortæller giver eleverne fornyet gåpåmod ift. boglig undervisning. Den fornyede faglige interesse vurderes desuden at kunne have en positiv indflydelse på, hvordan eleverne kommer til at klare sig i undervisningen på en eud. Flere lærere fortæller, at de har oplevet, at elever, der tager enkeltfag, finder en tro på, at de kan forbedre sig og komme videre i uddannelsessystemet. I nedenstående citat beskriver en leder, hvad enkeltfagsordningen blandt andet har betydet for elevernes mulighed for at komme videre i det ordinære uddannelsessystem:

Der er en gruppe, som aldrig ville være kommet i ordinær uddannelse, hvis ikke de havde fået den her mulighed [enkeltfag]. De har lidt så store nederlag i skolen, at det er et kæmpe bjerg at komme op over, hvis de skulle tage det hele [fuld 10. klasse]. Så jeg er slet ikke i tvivl om, at det har givet nogle en vej ind i ordinær uddannelse, som de ikke havde fået ellers.

Leder

Evalueringen peger på, at for den særligt målrettede elev, der fx ved, at han eller hun vil være mekaniker, giver enkeltfagsordningen vedkommende mulighed for at øve sig på det erhvervsfaglige, man undervises i på eud, foruden muligheden for at kunne leve op til adgangskravet. Dermed kan elevernes forudsætninger for dels at vælge rigtigt første gang og at kunne følge med i undervisningen på eud forbedres.

Interviewene med ledere og lærere peger dog på, at flere lærere og ledere oplever det som begrænsende, at enkeltfagsordningen udelukkende inkluderer dansk og matematik, da der kan være andre fag, som er vigtige at dygtiggøre sig i for at kunne gennemføre en eud. Fx nævner ledere og lærere, at engelsk og fysik, men også andre fag såsom kemi, naturfag og samfundsfag, kunne være relevante at tilbyde som enkeltfag. Engelsk vil ifølge lærere og ledere være brugbart for elever, der skal videre på en eud inden for it, hvor meget undervisning foregår digitalt, og generelt er engelsk

godt at kunne i mange jobfunktioner, hvor meget arbejde foregår digitalt. Fysik er især relevant for elever, der skal videre på mekaniker- og landbrugsuddannelser. Det påpeges, at eleverne med en udvidelse af ordningen ville få mulighed for at følge lige præcis de fag, de har behov for at dygtiggøre sig i, og de skoler, der har et samlet 10.-klassetilbud, tilbyder allerede fagene.

7.5 Enkeltfagsordningens betydning for rekruttering og fastholdelse

Evalueringen viser, at enkeltfagsordningen har stor betydning for rekruttering og især for fastholdelsen af eleverne.

7.5.1 Enkeltfagsordningen bidrager positivt til skolernes rekruttering

Evalueringen viser, at enkeltfagsordningen i høj grad bidrager til rekruttering af elever, som mangler at opnå et karaktergennemsnit på minimum 02 i dansk og matematik. Enkeltfagsordningen beskrives af nogle forstandere som det mest målrettede tilbud til unge, som vil på eud, men ikke opfylder karakterkravet.

Ifølge de interviewede forstandere bidrager enkeltfagsordningen også til skolernes rekruttering ved, at de kan tilbyde en samlet mulighed for at bestå dansk og matematik og samtidig forberede eleverne på eud gennem undervisning i praktiske og erhvervsrettede fag.

Enkeltfagsordningen er desuden, ifølge forstanderne, et relevant tilbud til elever, som er skoletrætte, men gerne vil forbedre sig i enkelte fag, fordi de kan nøjes med at følge ét eller to boglige fag og samtidig dygtiggøre sig i praktiske fag, der peger mod eud. Nedenfor fortæller en leder, at enkeltfagsordningen kan bidrage til rekruttering af elever, som har tidligere haft svært ved at gå i skole:

Jeg kan mærke, at når man sidder til en indskrivningssamtale med både elever og forældre, at det har en betydning, for de ser et håb i, at hvis de kun skal koncentrere sig om et fag, så kan de lykkes her. Det har en betydning.

Leder

Nogle ledere og lærere fortæller, at enkeltfagsordningen især kan bruges i rekrutteringen af drenge, som er trætte af at gå i skole og trænger til at arbejde praktisk, men samtidig får de mulighed for at dygtiggøre sig eller holde deres evner ved lige i enkelte boglige fag.

7.5.2 Det bidrager til fastholdelsen af elever at kunne tilbyde enkeltfag

Evalueringen viser, at enkeltfagsordningen især bidrager til fastholdelsen af elever, som er tilmeldt en fuld 10. klasse, men som i løbet af året finder ud af, at de ikke kan overkomme alle fagene. I sådanne tilfælde kan eleverne i samarbejde med lærere og forældre lægge en ny plan, så de tager enkeltfag i stedet. Det giver eleverne mere ro på rent fagligt og mere tid til at dyrke erhvervsfaglige interesser.

Enkeltfagsordninger giver altså elever mulighed for at blive på skolen og tage færre fag i stedet for at droppe ud, hvis den boglige undervisning bliver for svær at følge med i. Det bidrager også til fastholdelsen, at elever kan vælge at gå op til en enkelt eller to prøver.

Hvis ikke de frie fagskoler kunne tilbyde enkeltfag, ville mange elever ifølge forstandere drukne i undervisningen på samme måde, som de gjorde i folkeskolen. Det fortæller flere lærere og ledere. Nedenfor er et eksempel:

Jeg ikke i tvivl om, at det [enkeftfagsordningen] har en betydning for fastholdelsen. For der er nogle elever, der kører sur i det, hvis de skal have alle de fag dér. Det magter de ikke. Så det er rigtig vigtigt at få tilpasset skemaet til lige præcis den enkelte elevs niveau og behov.

Leder

Evalueringen peger således på, at enkeltfagsordningen giver elever, der ikke ville kunne leve op til adgangskravene til ungdomsuddannelse gennem det ordinære system, en mulighed herfor.

Undersøgelse af frie fagskoler

© 2020 Danmarks Evalueringsinstitut

Citat med kildeangivelse er tilladt

Publikationen er kun udgivet i elektronisk form på: www.eva.dk

ISBN (www) 978-87-7182-451-3

Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) gør uddannelse og dagtilbud bedre. Vi leverer viden, der bruges på alle niveauer – fra institutioner og skoler til kommuner og ministerier.

**DANMARKS
EVALUERINGSINSTITUT**

T 3555 0101
E eva@eva.dk
H www.eva.dk